

DEVLETİN FİZİKİ UNSURU

(Ülke)

Prof. Dr. Recai G. OKANDAN

§ 1. Ülkenin rolü, tabii ve coğrafi şartları, ülke ve hâkimiyet unsurları arasındaki münasebet; § 2. Ülke ile Devlet arasındaki münasebetin hukukî bünyesi.

Bir Devletin vücuda gelmesini mümkün kılan ve hattâ daha doğrusu bu vücuda gelme keyfiyetinde hazırlayıcı bir rol oynayan elemanlardan biri de, onun fizikî ve maddî unsuru olan hudutları muayyen¹ bir «ülke»nin², yani Devletin beşerî unsurunu teşkil eyliyen bir insan câmiasının taazzuvasmasını mümkün kılacak, ona maddî varlığını temin edecek olan sınırları muayyen bir arazinin, bir toprak sahasının mevcudiyetidir³. Zaten bizatihi Devletin kendisi de, nihayet, aynı toprak, aynı ülke üzerinde

1) Burada hudutların muayyen olması keyfiyetini, Devletin teşekkülüyle beraber ve Devletin teşekkülünden sonra mevzuubahs bir hâdise olarak karşılamak lâzımdır. Henüz daha Devlet meydana gelmeden evvel, herhangi bir insan topluluğunun bir toprak üzerinde yaşamasi, yerleşmesi mevzuubahs olabilir ve böyle bir yerleşme keyfiyetinin mevcudiyeti Devletin vücut bulması bakımından da elzem bulunmaktadır. Yalnız, Devletin teşekkülünden evvel, bu topluluğun üzerinde yerleştiği sahanın tahdidli veya tahdit edilmiş olması gibi bir durumdan bahse imkân yoktur. Hudutları tayin ve tahdit edilmiş bir ülkenin mevcudiyeti veya bunun Devletin vücuda gelmesini mümkün kılan bir unsur olması keyfiyeti, ancak Devletin teşekkülü ile beraber ve Devletin teşekkülünden sonra varlığı elzem olan bir keyfiyettir.

2) Bu hususta yurd, vatan, arazi, toprak, saha gibi muhtelif terimlerin kullanıldığı da görülmektedir.

3) Hattâ Devlet hakkında yapılan tariflerin bir çoklarında «hudutları muayyen bir ülke» tabirinin kullanıldığı, Devletin fizikî unsuruna bu tariflerde yer verilme suretiyle onun bilhassa tebarüz ettirildiği de görülmektedir. Meselâ Bk. *Georg Jellinek*, *L'Etat moderne et son droit*, c. I, s. 296; *Schoenborn (W.)*, *La nature juridique du territoire*, «Recueil des cours, 1929, s. 30 s. 92»; *Marcel de la Bigne de Villeneuve*, *Traité général de l'Etat*, c. I, s. 188; *Ali Fuat Başgil*, *Devlet nedir?* «İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, c. XII, sayı: 4, s. 990»; *Ali Fuat Başgil*, *Esas Tasfiât Hukuku Dersleri*, 1940, s. 125; *Ali Fuat Başgil*, *Devletin ülke unsuru*, «İstan-

yaşayan fertlerin, sosyal grupların, hepsini ihata etmek, onların cümlesini tek bir camia halinde toplamak suretile teşekkül etmiş bulunmaktadır⁴.

Devletin fiziki unsurunun incelenmesi keyfiyeti, bizleri, bu hususta tetkiki gereken muhtelif problemlerle karşılaştırmaktadır. Her şeyden evvel, ülkenin Devletin teşekkülündeki rol ve önemini, onun tabii ve coğrafi şartlarını ve bu şartların Devletin bünyesi üzerindeki tesirini, ülke ile Devletin hâkimiyet unsuru arasındaki bağılılığı tetkik etmek ve ondan sonra ülke ile Devlet arasındaki münasebetin hukuki mahiyeti ile ilgili olmak üzere ileri sürülen muhtelif doktrinleri ve nihayet bu doktrinler karşısında varılmasını mümkün gördüğümüz neticeyi tebarüz ettirmek lâzımdır. İşte, yukarıdaki esaslardan hareket ederek, bir Devletin teşekkülünü mümkün kılan veya bu teşekkül keyfiyetini hazırlayan ülke unsurunu tetkik ve izaha çalışalım.

I

Ülkenin rolü, tabii ve coğrafi şartları, ülke ve hâkimiyet unsurları arasındaki münasebet

a) Devletin teşekkülünde ülkenin rolü ve önemi.

Devletin teşekkülü bakımından ülke unsurunun oynadığı rolü, her şeyden evvel, bir Devletin vücuda gelmesini mümkün kılan beşerî unsurun teşekkül ve bünyesi bakımından mütalâa etmek; başka bir ifade ile, fertlerin müşterek bir toprak üzerinde yerleşmeleri ve burada birlikte yaşamaları keyfiyetini, Devletin beşerî unsurunun vücut bulması ve bu unsurun Devletin teşekkülünü mümkün kılacak müsait ve olgun bir hale gelmesi bakımından tetkik eylemek lâzımdır. Böyle bir keyfiyet, Devletin beşerî unsurunu teşkil edecek olan fertlerin birbirleriyle kaynaşarak, aralarında sağlam ve müstakar bir bağın, bir vahdet ve tesanüdün teessüsünde, onların bir Devletin teşekkülünü mümkün kılacak derecede olgun ve müsait bir seviyeye ulaşabilmelerinde, bilhassa büyük bir tesir icra etmektedir. Müşterek toprak üzerinde yerleşme, müşterek ülke üzerinde birlikte yaşama, icabında üzerinde birlikte yaşadıkları yeryüzü parçasını hep beraber müdafaa eyleme, Devletin beşerî unsurunu teşkil edecek fertler ara-

bul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, c. XIII, sayı: 4, s. 1262s; Hüseyin Nail Kubalı, Devlet Ana Hukuku Dersleri, 1946, s. 180.

4) Bk. Carré de Malberg, Contribution à la théorie générale de l'Etat, Paris 1920, c. I, s. 2.

sında daha sıkı ve daimî bağların zuhurunu mümkün kılmakta; psikolojik temayül ve rabıtalara kendilerini göstermekte, zamanla aralarında bir fikir, düşünce ve kültür birliği teessüs etmekte, üzerinde birlikte yaşadıkları toprakla ilgili olmak üzere onları daha sıkıca birbirlerine bağlayan müşterek tarihî hâtıralar vücut bulmakta ve bütün bunların sentezi olarak da, bu tarzda bir ülke birliği, fertlerde, üzerinde yaşadıkları toprağa karşı derin bir bağlılık, ona kudsiyet izafe edecek kadar sağlam bir rabıta, vatan aşkı dediğimiz çok derin bir duygu husule getirmektedir.

Kısaca, ülke birliği, her şeyden evvel, bir insan camiasını bir Devlet vücuda getirecek, bir siyasî vahdet ve tesanüdün tahakkukunu mümkün kılacak kadar olgunlaştırıcı bir rol oynamaktadır. Ülke birliği, aynı toprak üzerinde birlikte yaşama keyfiyeti, Devletin beşerî unsurunu teşkil eyliyen fertler arasında hem sağlam bir bağ husule getirmekte ve hem de bu bağın kuvvetlenmesini, inkişaf ve temadisini temin eylemektedir. Bir Devletin beşerî unsurunu teşkil edecek fertler arasında *Millî bağ* dediğimiz bir münasebetin, ancak müşterek bir toprak üzerinde uzun zaman beraberce yaşamaları dolayısıyla yekdiğerleriyle daimî temas halinde bulunan insanlar arasında teessüs edebileceğinde şüphe yoktur. Millî mefkûrenin bir sembolü, milliyet duygusunun zarurî bir unsuru halini alan⁵⁾ ülke birliğinin, Devletin beşerî unsuruna kendi sosyal vahdetini tahakkuk ettirebilmesini ve hattâ bu vahdetin neticede siyasî bir çehre iktisap eylemesini mümkün kılan en önemli hâdiselerden biri olduğu inkâr edilemez. İnsan topluluklarını bir Devlet vücuda getirecek kadar olgunlaştıran, fertlerde Devlet fikrinin doğum ve inkişafını mümkün kılan ve hattâ bu fikri tahakkuk ettirmeğe sevkeyliyen en önemli âmili, uzun müddet aynı toprak üzerinde beraberce yaşamada, uzun müddet aynı toprağa müşterek hislerle bağlanmada, aynı toprağı birlikte ve müştereken koruma ihtiyacı ve arzusunda aramak lâzımdır.

Bütün bu izahatımız, bizlere, aynı zamanda, Devletin beşerî unsurunu teşkil eyliyen insan camiası ile, onun fizikî unsurunu teşkil eyliyen ülke arasında, Devletin doğabilmesi, teşekkül edebilmesi bakımından sıkı bir münasebet ve bariz bir ilginin mevcudiyetini de göstermektedirler. İşte bunun içindir ki, ülke unsuru, Devletin teşekkülü bahis mevzuu olduğu zaman insan unsurunun yanında ön plânda gelen bir önem arz etmekte ve, ülke, beşerî unsurun bir Devletin teşekkülünü hazırlayabilmesi keyfiyetine yakından hizmet eyliyen, onu her bakımdan tamamlayan bir eleman halinde kendisini göstermektedir. Beşerî unsurun bir Devletin teşekkülünü hazırlayabilmesi, ancak, sınırları muayyen bir ülkeye tesahup etmesiyle, hu-

5) Bk. *Mehmet İzzet*, *Milliyet Nazariyeleri ve Millî Hayat*, 1339, s. 69.

dukları muayyen bir ülke üzerinde yerleşme keyfiyetinin tahakkukile birlikte mümkün olabilmektedir. Başka bir ifade ile, bir Devletin, ülke dediğimiz unsur olmadan teşekkül edebilmesi, beşerî unsuru teşkil eyliyen fertlerin üzerinde daimî surette yerleştikleri müşterek bir toprak olmadan doğabilmesi, imkânsız bulunmaktadır. Bir Devlet, ancak, hudutları bariz şekilde taayyün etmiş bir ülkenin mevcudiyetile bir varlık iktisap edebilmektedir. Bir Devletin teşekkülü, ancak, onu teşkil edecek olan beşerî unsurun sabit bir yere yerleşmiş olmasile mümkün olabilmekte veya hut teşekkül keyfiyeti böyle bir mukaddem şartın tahakkukuna bağlı bulunmaktadır⁶. İşte bunun içindir ki, dün⁷ olduğu gibi bugün de, ülkenin, Devletin teşekkülüne hizmet eyliyen ve Devleti teşkil eden zarurî bir unsur olduğu ve nihayet Devletin de «hududu belli bir ülke üzerinde yaşayan insan birliği» nden⁸ ibaret bulunduğu kabul edilmiş bulunmaktadır.

6) Bk. *Schoenborn (W.)*, op. cit., s. 92.

7) *Georg Jellinek*, Devletin varlığı bakımından hudutları muayyen bir ülkenin mevcudiyetindeki zaruretin ancak zamanımızda idrâk edildiğini, ilk çağda Devlet hakkında vücuda getirilen tariflerde ülkenin zikredilmediğini, hattâ on altıncı asırdan on dokuzuncu asra kadar Devlet hakkında yapılan tariflerde de Devletin esas ve zarurî unsuru olarak muayyen ve mahdut bir ülkeye tesahup keyfiyetinden bahsolunmadığını zikretmektedir (Bk. op. cit., c. II, s. 18-19). Keza, sayın Profesör *Hüseyin Nail Kubah* da, aynı husus hakkında, «fakat çok dikkate sayandır ki, ülkenin Devlet için bu kadar ehemmiyetli ve zarurî bir unsur olduğu hakkındaki telâki nispeten yenidir. Eski Yunan mütefekkirleri siyasi otoriteyi, muayyen bir ülke ile olan alakasına göre değil, muayyen bir insan topluluğu ile olan münasebetlerine göre izah ediyorlardı. *Eski çağ müelliflerinin Devlet hakkındaki tariflerinin hiçbirinde ülkenin bir unsur olarak zikredildiği görülmez*» (op. cit., s. 181) tarzında bir mütalâa izhar etmiş bulunmaktadır.

Halbuki, ülkenin Devletin meydana gelmesini mümkün kılan ve Devletin mevcudiyeti bakımından varlığı elzem görülen bir unsur olması, yalnız zamanımızda idrâk edilmiş bir keyfiyet değildir. Tarihin çok uzak devirlerinden itibaren bir çok filozoflar Devletin ülke unsuru üzerinde durarak bu hususta çok dikkate değer mütalâalar serdetmişlerdir. Nitekim, biraz sonra da temas edeceğimiz gibi, meselâ, Yunan filozoflarından *Plâton* Devletin ülke unsuru üzerinde durarak onda mevcudiyeti gereken tabii ve coğrafi şartlara temas etmiş; *Aristoteles* site ahâlisinin üzerinde yaşadığı, yerleştiği toprağı Devleti teşkil eyliyen bir unsur olarak mülâhaza ve bu unsorda mevcudiyeti gereken şartları tespit eylemiş; keza Roma'nın tanınmış filozoflarından *Cicero* da ülke unsuru üzerinde durarak bunun ne gibi tabii ve coğrafi şartları ihtiva eylemesi lâzımgeldiğini izah etmiştir.

8) Sayın Profesör *Ali Fuat Başgil*, ülke ile Devlet arasındaki yakın bağılılığı şu

Demek oluyor ki, Devlet, kendi teşekkül ve teessüsünü, ancak ülkenin mevcudiyetile mümkün kılabilmiştir⁹. Ülke, Devlete, onu karakterize ettirecek, onun maddî mevcudiyetini ifade edecek bir vasıf temin eylemekte; ona bir varlık, bir hüviyet bahşetmektedir. Bundan başka, ülke, Devletin teşekkülünü hazırlayan beşerî unsurun yaşayabilmesini, mevcudiyetini idame ettirebilmesini, mümkün kılıcı bir rol de oynamakta ve hattâ bu rolüne Devletin teşekkülünden sonra da devam eylemektedir. Ülkenin oynadığı bu son rol, hususile Devletin teşekkülünü müteakip daha bariz ve daha müessir bir şekilde kendisini göstermektedir. Onun içindir ki, ülke, çok geniş ve şümüllü bir mânada olmak üzere, Devletin maddî ve hayatî mevcudiyetinin lüzumlu bir şart ve unsuru olarak karşılanmakta; ülke olmadan bir Devletin mevcudiyetinden bahse imkân bulunmadığı, her Devletin bir ülkenin mevcudiyetini tazammun eylediği ve her Devletin kendi varlığını ancak bir toprağa tesahup etmekle idame ettirebileceği kabul edilmektedir¹⁰. Binaenaleyh, değil yalnız bir Devletin teşekkül ve teessüsü, aynı zamanda vücuda gelen bir Devletin mevcudiyetinin idamesi de tesahup ettiği ülkenin kendisine aidiyetini idame ettirmesile mümkün olabilmekte ve ülkenin kaybedilmesiyle beraber Devletin maddî ve hayatî varlığı da ortadan kalkmaktadır.

şekilde tebarüz ettirmektedirler: «... Devleti başka birliklerden ayırt eden sırf sosyal ihatası olmadığı gibi siyasîlik vasfı da değildir. Devlet aynı zamanda ve bilhassa en geniş coğrafi bir ünite ve bir ülkeye malik grupmandır... Devlet, memleketi olan ve hududu belli bir ülke üzerinde yaşayan insan birliğidir... Devlet, ülkesi olan ve toprağa bağlanan bir camidir. Hududu belli bir yer çevresine yerleşip burayı yurd edinmemiş bir cemiyet düşünülebilir. Gezgün insan kümeleri bugün bile vardır. Hattâ bugün, kelimenin geniş mânasile, bir nevi siyasî birlik manzarası arzeden gezgün camialar ve göç eden kavimler bile var. Fakat ülkesiz bir Devlet tasavvur bile olunamaz. Ülke siyasî oluşun fizik muhiti ve Devlet fikrinin zarfı ve kalıbıdır» (Bk. Devlet Nedir? op. cit., s. 988).

9) Bk. *Georg Jellinek*, op. cit., c. II, s. 19.

10) Bu mütalâaya zıd bir misal olarak Papalığın siyasî karakterine temas edilmiş, muayyen bir ülke olmadan da bir Devletin vücut bulabileceği ileri sürülmüştür. Fakat, bu misalin hiçbir mantıklı esasa dayanmadığını söylemek de bizim için kabildir. Papalığın bizim anladığımız mânada dünya işleriyle meşgul olan siyasî ve hukukî karakteri haliz bir Devlet olduğunu, Papalığın bir Devlet teşkil eylediğini söylemek mümkün değildir. Papalığın vazife ve gayesi, tamamen uhrevî, ruhanî hususlara taallük etmekte, Devlet karakterini arzulemekten, Devlete hâs mümeyyiz vasıfları ifadeden, tamamen uzak bulunmaktadır.

b) Ülkenin tabii ve coğrafi şartları ve bunların Devlet üzerindeki tesiri.

Umumiyet itibarile, Devletin teşekkülüne hizmet eyliyen fiziki unsurun bir Devletin teessüsünü mümkün kılabilmesi bakımından genişliği, büyük veya küçüklüğü hakkında muayyen ve kat'i rakkamlar serdine; keza onun coğrafi mevki ve şartları, iklimi, tabii mâniyalarla himaye edilip edilmemesi, denizle irtibat halinde bulunup bulunmaması, tabii kaynakları itibarile zengin veya fakir, dağlık veya ovalık, sulak veya kurak oluşu hakkında muayyen ve kat'i prensipler vazetmeye tabiatile imkân yoktur. Başka bir ifade ile, ancak şu kadar genişlik veya yükseklikte bir ülkenin mevcudiyeti halinde Devlet teşekkül edebilir veya genişliği, yüksekliği ancak şu kadar olan bir arazinin mevcudiyeti halinde teşekkül eden bir Devlet kendi varlığını idame ettirebilir veya ancak biraz evvel temas ettiğimiz tabii ve coğrafi şartları şu nispet ve ölçü çâhilinde cami bir ülkenin mevcudiyeti halinde Devlet meydana gelebilir demek kabül değildir. Ülkenin coğrafi mevki ve şartları, darlığı veya genişliği, iklimi, tabii mâniyalarla himaye edilmiş olup olmaması, denizle hali irtibatla bulunup bulunmaması, tabii kaynaklar bakımından zengin veya fakir, dağlık veya ovalık oluşu gibi hâdiseleri, Devletin vücuda gelmesi bakımından muayyen ve kat'i kriterlere irca etmek ve hepsini mevcudiyetleri elzem birer şart halinde zikretmek imkânsızdır ve Devletlerin bu bakımlardan muayyen bir yeknesaklık arzetmemeleri de bu ciheti teyit etmektedir.

Fakat, bu bir hakikat olmakla beraber, Afrikanın kıvgın çölleri üzerinde bir Devletin vücut bulmasına da imkân yoktur. Bu durum karşısında, fiziki unsurun bir Devletin teşekkülünü mümkün kılabilmesi bakımından haiz bulunacağı vasıfların ¹¹ çok umumî bir şekilde ifadesine de çalış-

11) Devletin ülke unsurunun ne gibi vasıfları havi bulunması hakkında ilk çağ filozofları tarafından serdedilmiş bazı dikkate değer mütalâalara da tesadüf etmekteyiz. Meselâ *Platon*, Devletin birliğinin idamesi, *Site'nin* sulh ve sükûnunun muhafazası hususunda, Devletin deniz kenarında kurulması lüzumunu bir tedbir olarak ileri sürmektedir. Aksi takdirde Devlete hariçten yeni teamül ve an'anelerin girmesi mümkün bulunacak, yabancılarla temas imkânı hasıl olacak ve bütün bunlar da vatandaşların, Devletin, ahlâki birlik ve sağlamlığına büyük bir tehlike teşkil edecek hâdiselerin zuhuruna sebebiyet vereceklerdir (Bk. *Mosca (G.)*, *Histoire de doctrines politiques*, Paris 1936, s. 46). Keza, *Aristoteles'e* göre de, Devletin unsurlarından birini teşkil eyliyen ülkenin ihtiyaçtan ne fazla ve ne de ufak olması lâzımdır. Toprağın büyük ve geniş olması bazı lüks ihtiyaçların zuhurunu kolaylaştırmış olur. Ufak oluşu da ihtiyaçların tatmin edilmemesine sebebiyet verir. Devletin ülke itibarile geniş veya ufak oluşu, onun varlığını idame noktasından bir çok güçlüklerin

mak lâzımdır. Bu hususta çok eskidenberi muhtelif filozoflar tarafından ileri sürülmüş bir kriter olarak, Devletin beşerî unsurunu teşkil eyliyen

zuhurunu mümkün kılar. Bundan dolayı, Devlet, ancak zarurî ihtiyaçlara kâfi gelecek derecede normal ve mutedil genişlikte bir toprağa sahip bulunmalıdır. Ülkenin, her şeyden evvel, her türlü ihtiyaçları karşılayacak genişlikte olması, istihsalın her nev'i bakımından müsmir bulunması, her türlü zaruretleri giderecek derecede olması icap eder. Ülkenin, keza, yabancıların girmelerine mâni olacak, site sakinlerinin kolayca dışarı çıkabilmelerini mümkün kılacak, tabii bazı şartları haiz olması da lâzımdır. Keza, üzerinde mürakabenin icrası da kolay olmalıdır; bu cihet, aynı zamanda, site'nin kolayca müdafaa edilmesine de hizmet etmiş olur. Site'nin, arazi bakımından, keza, ülkenin her tarafı ile irtibat ve münasebetli tesis ve kolaylaştıracak bir mevkiide olması icap eder. Yine bu cümleden olmak üzere, deniz yolu ile haricî münasebeti temin etmenin de mümkün bulunması lâzımdır. Zira, bunun muhtelif faydaları bahis mevzuu olmaktadır. Ülkenin denizle temas halinde oluşu hem emniyet bakımından ve hem de zarurî şeyleri temin cephesinden çok faydalıdır. Bir haricî istilâya karşı kolayca müdafaa, hem karadan ve hem denizden gelecek yardımlarla daha iyi tahakkuk edebilir. Keza hem kara ve hem denizle irtibat, ithalât ve ihracatın kolaylaştırılması bakımından da çok müsmir neticelerin husulünü mümkün kılar (Bk. *Politique*, K. IV, F. V, § 1-2, § 4). Roma'lı filozof *Cicero* da, herhangi bir Devletin kuruluşunda ülke bakımından gözönünde tutulması gereken bazı şartların mevcudiyetinden bahsetmiştir. Filozofa göre, bir Devletin her şeyden evvel deniz kenarında kurulmaması lâzımdır. Romalı mütefekkiye göre, deniz kenarında kurulan Devletler bir çok gizli tehlikelere maruz bulunmaktadır. Denizden uzak yerlerde kurulan Devletler için, evvelâ dış tehlikeleri görmek daha kolay olur; denizden uzak yerlerde Devletin kurulması halinde haricîden gelecek tehlikelerin sezilmesini mümkün kılan bir çok karaneler, emareler vardır. Bu tehlikelerin geldiklerini duymamak, görmemek kabil değildir. Halbuki, deniz kenarında kurulan Devletler için durum aynı şekilde mütalâa edilemez. Bu nevi Devletler, yabancı kimselerin kolayca duhulüne müsait bulunmaktadır. Bu gibi Devletlerde, denizden gelmesi melhuz tehlikeleri görmek ve sezebilmek mümkün değildir. Bu nevi Devletlerde, düşmanın, nereden ve ne maksatla, dostane veya hasmane hislerle mücehhez olarak, geldiğini gösterecek, bildirecek hiçbir karine, hiçbir şey mevcut değildir. Bundan başka, deniz kenarında kurulan Devletlerde hâkim bulunan örf ve âdetlerde bir istikrarın mevcudiyeti de imkânsızdır. Yeni teamül ve an'aneler, yabancı örf ve teamüller, bu nevi Devletlere kolayca nüfuz ederler. Bu keyfiyet, Devlet içinde millî müesseselerin kendi safiyetlerini muhafaza edebilmelerine engel olur. Keza, deniz kenarlarında kurulan Devlet sakinleri, içinde yaşadıkları Devlete karşı da büyük bir ilgi göstermezler. Bu nevi Devletlerin ahâlisî, mensup buldukları Devlete bağlı kalmazlar. Bunların ruhlarında, vatanlarına karşı bir alâkasızlık peyda olur. Nitekim, Kartaca ve Korent'in tedricî inkıra-

insanların mütenevvi ihtiyaçlarını görmekteyiz. Başka bir ifade ile, ülkenin, Devleti teşkil eyliyen fertlerin mütenevvi ihtiyaçlarını kâfi derecede karşılayabilecek tabii ve coğrafi şartları haiz bulunması, bu hususta zarurî imkânları temine müsait vasıflara malik olması icap etmektedir. Ülkede aranılması gereken esas şart, bu hususta insan zekâ ve kuvvetinin gittikçe artan ve hattâ bir çok hallerde tabiate, tabii ve coğrafi şartlara bile hâkim olan nüfuz ve tesiri, onun gittikçe gelişen üstün rolü ve bu bakımdan başta Fransız mütefekkirlerinden *Vidal de la Blache* olmak üzere ileri sürülen mülâhazaların isabet ve önemi takdir edilmekle beraber, bir Devletin mevcudiyetinin idamesini mümkün kılacak derecede ihtiyaçları karşılayabilecek tabii ve coğrafi şartların mevcudiyetidir.

Zaten, tarih de, bu hususta mevzuubahs olabilecek en uzak devirlerden itibaren, insan topluluklarının ancak ihtiyaçlarının karşılanabileceklerini ümit ettikleri yerlerde yerleştiklerini, insanların daima tabii ve coğrafi şartlar bakımından ihtiyaçlarının karşılanabilmelerine müsait yerler arayarak buralarda tavattun ettiklerini, Devletin beşerî unsurunu teşkil eyliyen fertlerin ancak tabii ve coğrafi şartlar bakımından bu gibi müsait mahallerde yerleşerek bu tabii ve coğrafi şartlardan faydalanmak suretile bir Devlet teşkil edebilecek derecede olgunlaşabildiklerini ve netice itibarile de Devletlerin tabii ve coğrafi şartlar bakımından müsait vasıflara malik mahallerde vücuda gelebildiklerini ve hattâ bu tabii ve coğrafi şartların vücuda gelen Devletlerin inkişafı üzerinde de müspet veya menfi tesirler icra etmekten hâli kalmadıklarını teyit edecek misallerle dolu bulunmaktadır. Şu halde, muayyen ve kat'î kriterlerden bahsolunamamakla beraber, temas ettiğimiz bütün bu esasların, bir Devletin teşekkül ve te-

zında âmil olan en önemli sebep, bunların deniz kenarlarında kurulmuş olmaları ve buralarda yaşayanların mensup buldukları Devletle bağlı kalmıyarak deniz seyahatlerine karşı büyük bir ilgi göstermeleridir. Bu tarzda bir alâka, bu nevi Devlet ahalsinin, üzerinde yaşadığı ülkeye karşı lâkayıt kalmalarını, ülke topraklarından istifadeyi mümkün kılacak faaliyetlere girmemelerini mucip olmuştur. Nihayet, deniz kenarlarında kurulan Devletler için bahis mevzuu olan mahzurlardan bir diğeri de, denizin, bu nevi Devlet ahalsini lükse sevketmiş olmasıdır. Zira, deniz, ticareti kolaylaştırmakta, ticari sahadaki kolaylıklar da insanların lükse temayüllerini tahrik etmektedir. *Cicero*, aynı zamanda, denizin Devlet için arzettiği öneme de işaret etmekten geri kalmamıştır. Deniz, Devleti teşkil eden fertlere her türlü esyanın, ihtiyaç hissettikleri her şeyin dışarıdan kolayca getirilmesini ve keza o Devlet dahilinde istihsal olunan şeylerin kolayca her tarafa gönderilmelerini mümkün kılar (Bk. *De Republica*, K. II, IV, § 85, § 87).

essüs¹², onun siyasî hayat ve gelişmesi, kuvvet ve kudreti, o Devleti teşkil eyliyen beşerî unsurun yaşama tarzı, hayat ve medeniyet seviyesi, hattâ o Devletin siyasî ve hukukî bünyesi, içtimai, siyasî ve hukukî müesseseleri üzerinde icrayı tesir etmekten hâli kalmadıklarını ve hattâ bunların, bazan, bir Devletin varlığını idame ettirebilmesinde birer zaruri şart halini ihraz eylediklerini inkâr etmemize imkân yoktur ve tarihi realiteler de bunun böyle olduğunu teyit etmektedirler.

Devletin fizikî unsuru olan ülkenin tabii ve coğrafi şartlarının bu ülke üzerinde yaşayan ve Devletin beşerî unsurunu teşkil eyleyen insan camiası üzerinde, keza bunun vücuda getirdiği Devletin siyasî ve hukukî bünyesi, onun içtimai, siyasî ve hukukî müesseseleri, siyasî, idari ve hukukî teşkilâtı, Hükümet ve idare mekanizması üzerinde dikkate değer tesirler icra ettiği yalnız bir realite olarak kalmamış; aynı keyfiyet, teori sahasında da, bu hakikati çok yakından sezen bir çok filozof ve mütefekkirler tarafından bilhassa tebarüz ettirilmiştir. Meselâ, ilk zamanlarda *Plâton*, *Aristoteles*, *Cicero* gibi Yunan ve Romalı filozofların, orta zamanlarda *İbni Haldun* gibi bir İslâm mütefekkirinin, yeni zamanlarda *Jean Bodin* ve *Montesquieu* gibi tanınmış şahsiyetlerin bu nokta üzerinde bilhassa durdukları görülmektedir. Tanınmış İslâm mütefekkiri *İbni Haldun*, meselâ iklimin Devletin beşerî unsurile bizatihi Devlet üzerindeki tesirlerine temas ederek bu hususta mutedil iklimlerin oynadığı müspet rolü, toprağın verimli veya verimsiz oluşunun insanların gevşek veya enerjik oluşları ve onların gelişme seviyeleri üzerindeki tesirini, iklimin toprağın kuvvei inbatiyesi ve dolayısıyla bunun da insan üzerindeki rolünü bilhassa tebarüz ettirmiştir. Keza, on sekizinci asrın tanınmış şahsiyetlerinden *Montesquieu*, insan topluluklarının üzerinde yerleştikleri toprağın tabii ve coğrafi şartlarının içtimai ve siyasî müesseseler üzerinde önemli tesirler icra ettiğini, meselâ iklimi soğuk olan ülkelerde siyasî hürriyetin

12) Ülkenin tabii ve coğrafi durumunun Devletin beşerî unsurunun vücut bulmasında önemli bir rol oynayabileceği de ileri sürülmüş bulunmaktadır. Ülkenin tabii ve coğrafi şartları, fertlerin birbirlerine yaklaşımlarını, onların birlikte yaşamalarını, yekdiğerlerinin manevi duygularına karşılıklı olarak tesir etmelerini ve bu suretle millî duygunun teessüs ve inkişafını mümkün kılacak bir durum yaratmaktadır. Meselâ, fertlerin birbirleriyle temasa geçmelerine mâni olacak tabii engellerin yokluğu, dağınık yaşayan insanlar arasında teması mümkün kılacak tabii yolların mevcudiyeti, fertler arasında yaklaşmayı, aralarındaki münasebetlerin sıklaşmasını teşkil edecek bir rol oynamaktadır. Fakat, bütün bu mülâhazaların aksini teyit edecek vaziyetlerin mevcudiyetini de inkâr etmemize imkân yoktur.

mevcut olabileceğini, bu gibi yerlerde demokratik bir sistemin tahakkukuna doğru gidileceğini söylemiş bulunmaktadır.

Tabii ve coğrafi şartların Devlet üzerindeki tesiri meselesi, on dokuzuncu asrın sonlarından itibaren, yekdiğerinden farklı mahiyetlerde olmasına rağmen bilhassa Alman ve bazı Fransız mütefekkirlerinin faaliyete, daha büyük bir önem kazanmağa muvaffak olmuştur. Meselâ, aralarında esaslı fikir ayrılıkları bulunmasına rağmen, *Demolins* ve *Friedrich Ratzel* gibi mütefekkirlerin, tabii ve coğrafi şartların Devlet üzerindeki tesirlerine yakın bir ilgi gösterdikleri müşahede edilmektedir. Bunlardan, bilhassa, on dokuzuncu asrın sonlarile yirminci asrın başlangıcından itibaren hususile Almanyada politik gayelerin neticesi olarak büyük bir inkişafa mazhar olan ve Birinci Cihan Harbini müteakip kendisini gösteren nasyonal sosyalizmin emperyalist ihtiraslarını tahakkuka hizmet edecek bir mâna ve istikamet alan *Jeopolitik*'in (siyasî coğrafya) kurucusu *Friedrich Ratzel*, 1897 ve 1903 de yayınlanan «*Siyasî Coğrafya*» adlı eserinde, Devletin insanlarla toprak arasındaki uzvi bağliğa dayandığını ve Devletin maddî rabitasının yalnız toprak olduğunu söyledikten sonra, Devletlerin teşekküllerinin âmillerini *mevki* ve *saha* gibi iki esaslı unsura irca ederek bir Devlet tarafından işgal edilen sahanın o Devletin büyüklük şartı olduğunu, Devletlerin kuvvet ve satvetlerinin işgal ettikleri sahanın genişliği ile ilgili bulunduğunu müdafaa etmiş, coğrafi mevkiin Devletlerin gelişmeleri üzerindeki tesirini bilhassa tebarüz ettirmiş, milletlerin mukadderatının tesadüfi ve keyfi bir tarzda toprak tarafından tanzim edildiğini ve her Devletin vasıflarının o Devletin üzerinde teşekkül ettiği toprağın vasıflarına bağlı bulunduğunu söylemiş¹³ ve kendisi tarafından ileri sürülen bu mülâhazalar, *Mauil*, *Langhans-Ratzeburg*, *Karl Haushofer* gibi muakkipleri tarafından da idame ve tekâmül ettirilmiştir.

Jeopolitik bakımından Alman mütefekkirlerinin ileri sürdükleri mülâhazalara göre, meselâ iklim ve tabii ârızalar siyasî rejimler üzerinde, keza tabiat şartları Devletlerin tekâmül ve gelişmeleri üzerinde önemli tesirler icra etmekte, Hükümet şekillerinin teessüsünde insanların iradesi yerine tabii ve coğrafi şartlar âmil olmakta, Devletlerin hudutları doğrudan doğruya tabiat tarafından çizilmiş bulunmaktadır. Görülüyor ki, Jeopolitik hakkında Almanyada hâkim kılınmak istenen prensiplere göre, her ülkenin kendine has tabii ve coğrafi şartları o ülke üzerinde bir Devletin doğuşu, vücut bulan bir Devletin teşkilâtı, faaliyet ve fonksionları, içtimaî, siyasî ve hukukî bünyesi, Hükümet ve idare şekli üzerinde önemli

13) Bk. *Mehmet İzzet*, op. cit., s. 68-69; *Jacques Ancel*, *Géopolitique*, Paris 1938, s. 7-8.

tesirler icra etmekte ve hattâ Devletlerin teşekküllerinin esas âmillerinin bilhassa bu tabii ve coğrafi şartlara ircaı bile mümkün addedilmektedir¹⁴.

Alman mütefekkirleri tarafından muayyen bazı gayelerle ileri sürülen aşırı mülâhazalardan ne kadar uzak kalınırsa kalınsın, ülkenin tabii ve coğrafi durumunun, ikliminin sıcak, soğuk veya mutedil oluşunun, toprağın, kuvvei inbatîyesinin iyi veya fena oluşunun, ülkenin büyüklük veya küçüklüğünün, tabii kaynaklarının zengin veya fakir olmasının, denizle çevrili bulunup bulunmamasının, dağlık veya ovalık oluşunun, yükseklik veya alçaklığının, nehirlerin bulunup bulunmayışının, ârızalı veya ârızasız oluşunun, muayyen ve kat'i prensiplerin vaz'ındaki imkânsızlığa rağmen, gerek Devletin teşekkülüne müsait bir zeminin hazırlanması, gerek Devletin beşerî unsurunu teşkil eyliyen insanların mânevî, ruhî, fizikî bünyeleri ve onların yaşama şartları ve gerekse vücut bulan bir Devletin içtimai, siyasi, hukukî ve hususile iktisadî hayat ve şartları ve keza bunlarla ilgili müesseseler üzerinde, derecesi ve kuvveti beşerî unsurlara ve onların üzerinde yaşadıkları mahallere göre mütehavvil olmasına rağmen, muhtelif cephelerden bir tesir icra ettiklerini redde imkân yoktur. Devletin beşerî unsurunun üzerinde yerleştiği toprağın tabii ve coğrafi şartlarının tesiri altında bulunduğunu, bu şartların bütün canlı varlıklarda olduğu gibi insanlar üzerinde muhtelif cephelerden icrayı tesir ettiklerini ve hattâ bu tesirin mahiyetine göre beşerî unsurların birer hususiyet arzettiklerini ve nihayet bütün bunların bir Devletin içtimai, siyasi ve hukukî müesseseleri üzerinde de derin izler bırakmağa muvaffak olduklarını inkâr eylemek kabil değildir.

Bu bakımdan muhtelif gayelerle ileri sürülen aşırı ve mübalâğalı mülâhazalar bir kenara bırakılmak ve bu hususta insan arzu ve iradesinin, beşer zekâ ve kuvvetinin tabiat üzerinde, tabii ve coğrafi şartlar üzerinde gittikçe daha mütekâmil ve daha müessir bir tarzda oynadığı role de gereken önemi vermek ve bunu da inkâr etmemekle beraber, temas ettiğimiz bütün bu hususların hakikat olan bir çok taraflarının bulunduğu, tabii ve coğrafi şartların Devletin hayat ve mukadderatı ile ilgili önemli roller oynayacak kadar bir ehemmiyet arzettikleri, tabii ve coğrafi şartların Devletin siyasi ve hukukî nizamile ilgili prensip ve müesseseler üzerinde mühim tesirler icra edebilecek kadar önemli buldukları, tabii ve coğrafi şartların içtimai, siyasi ve hukukî hâdiselerle çok yakın bir bağılılık arzettikleri inkâr edilememekte ve tarihî, siyasi, içtimai, hukukî realiteler de bunun böyle olduğunu teyit etmektedirler.

14) Bu hususta değerli meslekdaşım Dr. Tarih Z. Tunaya'nın kıymetli bir tetkik mahsulü olan şu makalesine bakınız: «Âmme Hukuku ve Jeopolitik, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, c. XIII, 1947, sayı: 4, s. 1350 ve müteakip».

c) Ülke ile Devletin hâkimiyet unsuru arasındaki bağıllık.

Devletin fiziki unsuru olan ülkenin bir Devletin vücuda gelmesini veya teessüs eden bir Devletin varlığının idamesini mümkün kılabilmesi için, o yeryüzü parçasının, üzerinde yerleşen insan camiasının, yani Devletin beşerî unsurunun inhisarı altında bulunması lâzımdır. Başka bir ifade ile, bir topluluğun bir Devlet meydana getirebilmesi için, onun, üzerinde yerleştiği ülkede kendi nüfuz ve kudretini müstakillen hâkim kılabilen ve yabancı her türlü müdahalelere karşı koyabilecek durumda olması icap eder. Ülkenin, Devletin teessüsündeki rolünü oynayabilmesi için, münhasıran o Devleti teşkil edecek olan beşerî unsura ait olması, yalnız onun nüfuzu altında bulunması lâzımdır. Bir yeryüzü parçasının Devletin teşekkülünden evvel istikbalde müteaddit siyasi teşekküllerin nüvelerini teşkil edecek müteaddit beşerî unsurlara aidiyeti Devletin teşekkülünü imkânsız kılacağı gibi, aynı toprak parçasının Devletin teşekkülünden sonra müteaddit siyasi teşekküllerin nüfuzu altında bulunması gibi bir durum da, netice itibarile, Devletin mevcudiyetinin ortadan kalkması gibi bir sonuca münceer olmaktan veyahut hiç olmazsa bu müteaddit siyasi teşekküllerin menfaatlerinin çatışması ve onların salâhiyet sahalarının tayini bakımından daimî bir mücadele halinin mevcudiyetini mümkün kılmaktan geri kalmıyacaktır¹⁵.

Bundan dolayı, muayyen bir toprak parçası üzerinde ancak tek bir Devlet vücut bulabileceği gibi muayyen bir ülke üzerinde, keza, ancak tek bir Devletin nüfuz ve otoritesi hâkim olabilir. Bir Devlet, ancak, onu vücuda getirecek olan beşerî unsurun üzerinde yerleştiği ülkede kendisini hâkim kılacak bir durumda olmasile meydana gelebilir ve bu hâkim kılabilme keyfiyeti de, o Devlete, yabancı siyasi teşekküllerin, aynı ülke üzerinde, taallük ettiği Devletin müsaadesi olmadan kendi nüfuz ve otoritelerini icra edebilmelerini men' ve keza o ülke üzerinde yaşayan insanların hepsini kendi nüfuz ve otoritesine tâbi kılma imkânını bahşeylemektedir¹⁶.

Ülkenin münhasıran onun üzerinde yerleşen insan camiasının ve bunun vücuda gelmesini mümkün kıldığı Devletin nüfuz ve otoritesi altında bulunması keyfiyetinde gözönünde tutulacak bir cihet bahis mevzuu olmaktadır; o da, bu inhisarî mahiyetteki nüfuz ve otoritenin çok şümüllü bir bünye arzemesidir. Başka bir ifade ile, bu inhisarî mahiyette bir nüfuz ve otoriteye malik olma keyfiyeti, taallük ettiği yeryüzü parçasının yalnız sathı ile mukayyet olan bir keyfiyet değildir. Bu nüfuz ve otorite, taallük eylediği toprak parçasının altına ve üstüne kendisini teşmil eyle-

15) Bk. *Georg Jellinek*, op. cit., c. II, s. 19.

16) Bk. *Georg Jellinek*, op. cit., c. II, s. 18, 20.

mekte, toprağın üstüne olduğu gibi derinliğine de şamil bulunmakta, her iki cepheden de kendi tesirini gösterebilecek bir mahiyet arz etmektedir. Bunun için, ülke dendiği zaman, muayyen bir arazi parçasının yalnız yüzü değil, çok geniş ve şümüllü mânasile, bu arazi parçasının gerek alt ve gerekse üst tabakalarına taallük eden bir saha bahis mevzuu olmakta; arazinin hem derinliği ve hem yüzü ülke mefhumuna dahil bulunmaktadır. Ülke mefhumu içinde, daha geniş bir ifade ile, arazinin derinliği, sathı, hava tabakası, kapalı denizler, göl ve nehirler, denizle irtibatı varsa bunun kara suları dediğimiz kısımları gibi muhtelif hususlar yer almakta ve bütün bunların hepsi o ülke üzerinde teşekkül eden Devletin nüfuz ve otoritesi, daha hukukî bir ifade ile *hâkimiyeti* altında bulunmaktadır¹⁷.

Temas ettiğimiz bütün bu noktalar, bize, bir Devletin teşekkülü bakımından mevcudiyeti elzem görünen ülke unsurunun, aynı zamanda Devletin diğer bir elemanı olan hâkimiyet unsurunun zuhur ve mevcudiyetinin lüzumlu bir şartını, onun yapıcı bir unsurunu teşkil eylemekten hâli kalmadığını da göstermektedirler¹⁸. Devletin teşekkülünde yapıcı ve kurucu bir unsur olarak kendisini gösterecek olan hâkimiyet gibi bir unsurun vücut bulabilmesi bakımından ülkenin mevcudiyeti elzem bulunmaktadır. Zira, bir Devletin hâkimiyet unsurunun mevcudiyetinden bahsedildiği zaman, bunun kendi tesirini icra edebilmesi bakımından, bir arazi parçasına, hudutları muayyen bir sahaya ihtiyacı olduğunu, ve ülkenin kendi hukukî ifadesini de ancak Devletin hâkimiyetini icra ve istimal edebildiği bu tarzda bir sahanın mevcudiyetinde bulunduğunu unutmamak lâzımdır. Bir Devletin hâkimiyeti her ne kadar kendisini teşkil eyliyen fertler üzerinde tesirini icra etmekte ise de, hakikatte bu icra keyfiyetini mümkün kılan ülke olduğu gibi bu hâkimiyetin tesir sahasını, hudutlarını tayin eden de yine odur. Bir Devlet, hâkimiyetini, nüfuz ve otoritesini, ancak muayyen bir toprak üzerinde yerleşen fertlerin kâffesi üzerinde, sırf bu yerleşme keyfiyetinin tahakkuku dolayısıyla, icra imkânını bulabilmektedir. Devlet, kendisini teşkil eyliyen fertler üzerindeki nüfuz ve otoritesini, onlar üzerindeki mürakabesini, onlar hakkında vazeylediği müeyyideleri tatbik imkânını, ancak hudutları muayyen bir ülkeye sahip olmakla tahakkuk ettirebilmekte veyahut böyle bir nüfuz ve otorite ancak hudutları muayyen bir toprağa tesahupla mümkün olabilmektedir¹⁹. Aksi takdirde, yani böyle bir toprak olmadan, ne Devletin yapıcı ve kurucu bir

17) Bk. *Carré de Malberg*, op. cit., c. I, s. 5.

18) Bk. *Georg Jellinek*, op. cit. c. II, s. 28.

19) Bk. *Carré de Malberg*, op. cit., c. I, s. 3.

unsuru olan hâkimiyetten ve ne de tabiatile bizzat Devletin mevcudiyetinden bahse imkân hasıl olamamaktadır.

Bundan başka, her Devletin muayyen bir ülkeye sahip bulunması keyfiyeti, Devletin diğer önemli bir elemanı olan hâkimiyet unsurunun yalnız zuhur ve mevcudiyetinin lüzumlu bir şartı değil, aynı zamanda bu unsurun ve onunla yakından bağlı olmak üzere Devletin varlığını idame ettirebilmesi keyfiyetinin de lüzumlu bir şartını teşkil eylemektedir. Devletin hâkimiyet unsurunun mevcudiyetini idame ettirebilmesi, ancak o Devletin bir ülkeye tesahup keyfiyetinin idamesile mümkün olabilir. Ülkenin kaybedilmesi beraber Devletin hâkimiyet unsuru ve tabiatile bizatihi Devletin kendisi de varlığını kaybeder. Zira, böyle bir tegayyüb hâdisesile beraber, hakikatte, Devlet kendi hâkimiyetinin, otorite ve salâhiyetinin, üzerinde icra ve istimal edildiği sahayı kaybetmiş olmaktadır.

Bir Devletin ülke unsuru ve bununla Devletin hâkimiyet unsuru arasındaki bağıllık, o Devletin faaliyet ve fonksiyonlarının ifası keyfiyetiyle olduğu kadar Devletin teşekkülünde âmil olan gayelerin tahakkuku bakımından da dikkate değer bir önem arz etmektedir. Bir Devletin faaliyeti, fonksiyonları, vazifeleri ve gayeleri bakımından ülkenin ve bu ülke üzerinde o Devletin hâkimiyetinin mevcudiyeti zarurî bulunmaktadır. Zira, bir Devlet, faaliyetini, vazife ve fonksiyonlarını, ancak sınırları muayyen bir ülkenin mevcudiyetile, nüfuz ve hâkimiyeti altında bir arazi parçasının bulunmasıyla ifa ve idame ettirebildiği gibi teşekkülünde âmil olan gayeleri de yine aynı imkânın tahakkukile mümkün kılabilir²⁰. Her Devlet, kendi rolünü, ancak kendine ait hudutları muayyen bir toprak üzerinde oynayabilmekte; her Devlet, kendi ülkesinin sınırları içinde kendi faaliyet ve fonksiyonlarını icra imkânını bulabilmektedir. Her Devletin, onun vazife ve fonksiyonlarıyla ilgili olmak üzere, kendisini teşkil ediyen fertlere emredebilmesi, onlar hakkında hukukî düsturlar vaz' ve bunları tatbik eyleyebilmesi, onlar arasında zuhur eden ihtilâfların hallini mümkün kılabilmesi, ancak, o Devletin hudutları muayyen bir ülkeye sahip olması ve onun üzerinde münhasıran kendi nüfuzunu hâkim kılabilmesiyle kabil olabilmektedir. Keza, bir Devletin, kendisinin teşekkülünde âmil olan gayelere ulaşabilmesi de, ancak, bu tarzda bir ülkenin varlığıyla ve onun üzerinde münhasıran kendi otoritesini kullanabilmesiyle mümkün bulunmaktadır²¹.

Nihayet, her Devletin hudutları muayyen bir ülkeye ve bunun üzerinde inhisarî mahiyette bir hâkimiyete tesahup etmesi keyfiyeti, müte-

20) Bk. *Georg Jellinek*, op. cit., c. II, s. 17, 19.

21) Bk. *Georg Jellinek*, op. cit., c. II, s. 19.

addit siyasi teşekküllerden her birinin diğerine nazaran salâhiyet ve faaliyet sahalarının sınırlarını tayin, bu hususta zuhuru muhtemel ihtilâfları önleme, icabında salâhiyet ve faaliyet sahalarını müdafaa, her Devletin beşeri unsuruna dahil olmıyan yabancı elemanları o Devleti teşkil eyliyen fertlerden tefrik gibi imkânlar da bahşeylemekte; Devletler arasında da salâhiyet ve faaliyet sahalarının tayin ve tahdidini, her birinin kendine hâs hususiyetlerinin muhafazasını, her birinin kendi mütecanis karakterini yabancı unsurlara karşı koruyabilmesini de mümkün kılmaktadır.

II

Ülke ile Devlet arasındaki münasebetin hukukî bünyesi

Ülke ile Devlet arasındaki münasebetin hukukî bünyesi, Devlet ülke üzerinde bir hakka sahipse bu hakkın mahiyet ve vasfı hakkında muhtelif noktai nazarların ileri sürüldüğünü görmekteyiz. Bunlardan bazıları, Devletin ülke üzerinde hükümranlık hakkına sahip olup bunun bir nevi aynı haktan ve hattâ bir mülkiyet hakkından ibaret bulunduğunu, bazıları ülkenin Devletin hükümranlık haklarının, faaliyet ve salâhiyetlerinin hudutlarını tayin eden bir zemin ve sahayı ifade eylediğini, bazıları ülke ile Devlet arasında biyolojik bir münasebet görerek bunlardan birincisinin ikincisinin bir organı olduğunu ve hattâ bazıları bu hususta daha ileri giderek ülke ile Devlet arasında tam bir ayniyetin mevcudiyetini ileri sürmüşlerdir²². Şimdi, bu muhtelif görüş tarzlarını sırasile incelemeye ve bu hususta varılabilməsi mümkün olan neticeyi tespite çalışalım.

a) *Devletin ülke üzerinde hükümranlık hakkına sahip olduğunu ve bunun da bir aynı haktan ve hattâ bir mülkiyet hakkından ibaret bulunduğunu müdafaa eden görüşler.*

aa) Ülke ile Devlet arasındaki münasebetin hukukî mahiyeti hakkında ileri sürülen bu noktai nazara göre, Devlet, kendisini teşkil eyliyen ül-

22) Ülke ile Devlet arasındaki münasebetlerin mahiyeti hakkında gerek Tevratın muhtevasından ve gerekse İslâmiyetin kendine hâs prensiplerinden, mevzuumuz dışında kalması hasebile, bahsetmek istemiyoruz. Yalnız şuna işaret edelim ki, her iki dini akidenin kendine hâs prensiplerine göre, toprağın mülkiyet bakımından Cenabı Hakka aldiyeti kabul edilmiş bulunmaktadır. Bu hususta aşağıdaki makalelere bakınız: *Ali Fuat Başgil*, Devletın ülke unsuru, op. cit., s. 1261 ve müteakip; *Tarık Z. Tunaya*, op. cit., s. 1350 ve müteakip; *Schoenborn (W.)*, op. cit., s. 92 ve müteakip.

ke üzerinde, hükmetme iktidarından ibaret bulunan, hâkim bir iktidar şeklinde kendisini gösteren bir hakka sahip bulunmakta ve bu hakkı ifade hususunda da «ülke üzerinde hükümlanlık hakkı», «ülke hâkimiyeti», «hâkimiyeti arziye», «mülki hâkimiyet» gibi muhtelif terimler kullanılmaktadır. Bu noktâi nazara göre, ülke ile Devlet arasındaki münasebet, bir hükümlanlık, bir hâkimiyet münasebetidir. Yine aynı noktâi nazara göre, Devletin ülke üzerinde haiz bulunduğu bu hükümlanlık hakkının mahiyeti hakkında da bir hususiyet bahis mevzuu olmaktadır. Meselâ, Alman hukukçularından *Paul Laband*'a göre, ülke, Devletin hükümlanlık hakkına mevzu teşkil eyliyen bir unsurdur; fakat, Devletin burada bahis mevzuu olan hükümlanlık hakkında hususî bir karakter hâkim bulunmaktadır. Zira, Devletin hükümlanlık hakkı için yekdiğerinden ayrı başlıca iki nevi salâhiyet kendisini göstermektedir. Bu salâhiyetlerden biri ülke sakinleri, diğeri de birincisinden tamamen farklı olmak üzere, doğrudan doğruya ülke üzerinde kendi tesirini icra etmektedir. İşte, bunlardan, Devletin, şahıslarla ilgili olmamak üzere doğrudan doğruya ülke üzerindeki hükümlanlık hakkı Devlet lehine ülke üzerinde bir nevi aynı hak vücuda getirmekte, yani ülke hâkimiyeti dediğimiz mefhum netice itibarıyla Devletin ülke üzerindeki bir nevi aynı hakkını ifade etmektedir. Devletin ülke üzerindeki hükümlanlık hakkı, onun ülke üzerinde âdeta bir nevi aynı hak sahibi olduğunu ifade eyliyen bir durum yaratmaktadır. Yalnız, *Paul Laband*'a göre, bu bir nevi aynı hak hususî hukuk sahasına giren bir aynı hak değil, ondan farklı olarak âmme hukuku sahasına giren bir aynı haktır; burada bahis mevzuu olan bir nevi âmme hukuku aynı hakkıdır²³.

Acaba, Devletin ülke üzerinde haiz bulunduğu söylenen bu bir nevi âmme hukuku aynı hakkının mahiyeti ne şekilde izah olunabilir? Bu hususta muhtelif mülâhazaların serdedildiğini görmekteyiz. Meselâ, *Paul Laband*, bu aynı hakkın mahiyetini açıkça tespit etmiş değildir. Onun bir mülkiyet hakkı olduğundan bahseylemediği gibi hususî hukuk sahasına giren bir aynı hak olmadığını da ifadeye çalışarak bu hususta bir nevi âmme hukuku aynı hakkının bahis mevzuu olduğunu söylemekle iktifa etmiştir. Meselâ *Fauchille* gibi bazı hukukçular da, bu aynı hakkın mülkiyet hakkı olduğunu söyleyerek onu doğrudan doğruya mülkiyet kelimesiyle ifade etmişlerdir. Nihayet, bazı hukukçular da, onun nev'i şahsına münhasır karakterini nazarı itibara alarak bu aynı hakkı üstün mülkiyet, yüksek mülkiyet, âmme hukuku mülkiyeti gibi terimlerle ifadeye çalışmışlardır.

23) Bk. *Paul Laband*, *Le droit public de l'Empire allemand*, Paris 1900, c. I, s. 287-289.

Bunlardan ülke ile Devlet arasındaki münasebetin hukukî mahiyetini bir mülkiyet şeklinde ifade edenlere göre, Devlet, ülkenin heyeti umumiyesi üzerinde bir aynı hakka maliktir ve bu aynı hak da mülkiyet hakkıdır. Hususî hukukta mülk sahibinin kendi tahtı temellükünde bulunan bir şey üzerinde haiz bulunduğu hak ne ise, Devletin ülke üzerindeki hakkı da odur. Hususî hukukta mülk sahibi kendi temellükü altında bulunan bir şey üzerinde hakkını nê tarzda kullanıyorsa, Devlet de, ülke üzerinde, kendi hükümlerlik hakkını, aynı tarzda ve aynı mahiyette olmak üzere icra ve istimal etmektedir. Ülke, bu bakımdan, Devlet için, aynı hak mevzuu olan bir obje rolünü oynamakta²⁴; ülkede, Devletin mülkiyeti altında bulunan bir obje mahiyeti hâkim bulunmakta; Devlet mülkiyet hakkının süjesini ve ülke de o hakkın objesini teşkil eylemektedir. Kısaca, Devlet, üzerinde teessüs ettiği sahada bir mülk hakkına maliktir; Devlet, kendi mülkü olan ülke üzerinde arzu ettiği şekilde tasarrufta bulunmak imkânını haizdir; ülke ile Devlet arasındaki münasebetin hukukî mahiyeti, bir aynı hak, bir mülkiyet münasebetidir²⁵.

Devletin ülkesi üzerinde haiz bulunduğu hükümlerlik hakkının bir aynı hak olarak mülâhazası, Devletle ülke arasındaki münasebetlerin bir aynı hak şeklinde ve bu aynı hakkın da, az çok bazı hususiyetleri bulunmasına rağmen, bir nevi mülkiyet hakkı olarak veya hiç olmazsa mülkiyete mümasil bir hak olarak kabul edilmesi, tarihi realitelerle de teyit edilen bir noktai nazar halini arz etmektedir. Meselâ Romada, hususile eyaletlerin durumu itibarile, ülke hakkında mülkiyet telâkkisinin hâkim olduğu²⁶ görüldüğü gibi, orta çağın feodalite sisteminde de²⁷ bu tarzda bir mülkiyet telâkkisinin kabul edildiği müşahede olunmaktadır. Meselâ, orta çağda senyörlerin ülke üzerindeki hükümlerlik hakları, netice itibarile, mesnedini, bunların ülke üzerinde haiz oldukları üstün mülkiyet haklarında bulmaktadır. Keza, feodalitenin yerine kaim olan ve kralların mutlak salâhiyetleriyle idare olunan merkezi devletlerde de, ülke üzerinde, Devleti kendi fizikî varlıklarile tecessüm ve teşahhus ettiren hükümdarların üstün mülkiyet hakları kabul edilmiş bulunmaktadır²⁸. Nihayet, memleketimizin toprakla ilgili eski ve yeni hukukî mevzuatı tetkik edilecek olursa, bizde de kısmen²⁹ bu tarzda bir telâkkinin hâkim bulunduğu-

24) Bk. *Schoenborn (W.)*, op. cit., s. 105

25) Bk. *Ali Fuat Başgil*, Devletin Ülke unsuru, op. cit., s. 1276.

26) Bk. *Schoenborn (W.)*, op. cit., s. 94 ve müt.

27) Bk. *Schoenborn (W.)*, op. cit., s. 97.

28) Bk. *Schoenborn (W.)*, op. cit., s. 100, 102, 103.

29) Meselâ eski mevzuatımıza göre, 23 Şevval 1274 (1858) tarihli Arazi Kanun-

nu teyit edecek bir çok hususlara rastgelinebilmektedir.

bb) Ülke ile Devlet arasındaki münasebetin hukukî bünyesini aynı hak veya mülkiyet hakkı şeklinde izaha çalışan görüş tarzı ciddi tenkitlere maruz kalmıştır. Bu tenkitlere göre, ülke, Devletin hükümranlık hakkının doğrudan doğruya mevzuunu teşkil eyliyen bir obje olmadığı gibi, Devlet için bu tarzda bir mülâhazadan istihraç edilen bir aynı hakkın mevcudiyetinden bahse de imkân bulunmamaktadır. Zira, her şeyden ev-

namei Hümayununa tekaddüm eden devirlerde, ülke topraklarının esas itibarıyla iki kısma ayrıldığı görülmektedir. Bir kısım toprakların ancak rakebesi, kuru veya çıplak mülkiyeti Devlete ve intifa, istifade, tasarruf hakkı da fertlere ait bulunmakta ve bu nevi topraklara da arazî memleket, arazî emiriye veya mirî arazi namı verilmektedir. Bu nevi topraklarda Devlet malik ve fert de mutasarrif sıfatını haiz olup malik ile mutasarrif arasındaki münasebetler bazan bir kiracı ve toprak sahibi münasebetlerini andırmakta, aralarında tamamen akdi bir münasebet bahis mevzuu olmakta, bazan da bu nevi arazinin kuru mülkiyeti yine Devlette kalmakla beraber bunun tasarruf ve intifa hakkının müddetle bağlı olmaksızın fertlere temlik de mümkün bulunmaktadır. İkinci kısım topraklara gelince; bunlar, gerek rakebesi ve gerekse tasarruf hakkı hususî veya vakıf gibi hükmi şahıslara ait bulunan topraklardır ve bu şahıslar rakebesine ve tasarruf hakkına malik oldukları bu topraklar üzerinde tam bir mülkiyet hakkını haiz bulunmaktadır.

23 Şevval 1274 (1858) tarihli Arazî Kanunnamei Hümayununa göre de, "ülke toprakları, esas itibarıyla yine yukarıda zikrettiğimiz iki kısma ircaî mümkün olmak üzere, arazî memleket veya mirî arazi, arazî memlûke veya mülk arazi, arazî mevkufe, arazî metruke, arazî emvât olmak üzere bes kategoriye ayrılmış ve bunlardan arzi memleket veya mirî arazi (intifa hakkı fertlere ait olan topraklar) ile arazî metruke (halkın istifadesine tahsis edilen yol ve mer'a gibi yerler) ve arazî emvâtın (işgal ve ihraz suretile kazanılan topraklar) çıplak mülkiyetlerinin Devlete aidiyeti kabul edilmiş; arazî memlûke veya mülk arazi (kuru mülkiyeti ve intifa hakkı fertlere ait olan topraklar) ile arazî mevkufe (vakfedilmiş arazi) üzerinde Devlete kuru mülkiyet denilen bir hak tanınmamıştır; bu son iki kategoriye dahil olan topraklar üzerinde hususî veya vakıf gibi hükmi şahıslar tam bir mülkiyet hakkını haiz bulunmaktadır. Yalnız rakebesi Devlete ait bulunan topraklar üzerinde Devletin haiz bulunduğu çıplak mülkiyet hakkının, kendisine, hiçbir suretle serbesi bir tasarruf hakkı temin eylediği de zannedilmemelidir; Devletin bu hususta serbestisini tahdit eden bir çok kayıtlar da bahis mevzuu olmaktadır (Bk. *Süddük Sami Onar*, *İdare Hukuku*, İstanbul 1946, 131-134, 512, 958; *Ömer Lütfi Barkan*, *Türk toprak hukuku tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) tarihli Arazî Kanunnamesi*, «Tanzimat, İstanbul 1940, s. 323 ve müt. 336, 373-374».

Görülüyor ki, Osmanlı hukukunda ülke ile Devlet arasındaki münasebetin hu-

vel, Devletin ülke üzerinde doğrudan doğruya bir hükümlanlık hakkına sahip olduğunu söylemek kabil değildir. Nihayet bir otorite ve salâhiyeti ifade eden hükümlanlık hakkı, ancak akıl ve idrâk sahibi insanlar üzerinde kendi tesirini gösteren, icra ve istimal olunan bir kudreti ifade etmektedir. Hâkimiyet, hükümlanlık hakkı, otorite ve salâhiyet gibi mefhumlar tamamen şahıslarla ilgili olan şeylerdir. Hükümlanlık hakkının ülkeye muzaf olabilmesi, bunun ancak o ülke sakinleri üzerinde tatbik edilmesile, yani o ülke üzerinde yaşayan fertler için, ve onlar üzerinde

kuki mahiyeti bakımından ülkenin tamamen Devletin mülkü olduğunu gösterecek bir duruma rastgeleinmemekle, Devletin ülke üzerinde hususi hukukun hükümlerine tâbi tam bir mülkiyet hakkına sahip bulunmadığını gösterecek bir vaziyetle karşılaşılmakla beraber, ülke içerisinde yer alan bir kısım topraklar üzerinde Devletin yüksek, üstün mülkiyet hakkı, daha doğrusu bir kısım topraklarda Devlet için bir kuru, çıplak mülkiyet hakkı tanıtmış ve fakat rakebesi, yüksek mülkiyet hakkı Devlete ait olan bu nevi topraklar üzerinde Devlete istediği şekilde tasarrufta bulunabilmek imkânı da bahşolunmuş değildir. İşte bunun içindir ki, bizde eski mevzuatımıza göre Devletin ülke üzerinde bir üstün mülkiyet, bir kuru mülkiyet hakkına malik olduğu ileri sürülürken, bu hususta «umumiyetle» (Bk. *Ömer Lütfi Barkan*, op. cit., s. 323), «ekseriyetle» (Bk. *Sıdık Sami Onar*, op. cit., s. 131) «genel olarak» (Bk. *Enver Ziya Karal*, Selim III'ün Hattı Hümayunları, Ankara 1946, s. 119) gibi tâbirler kullanılarak durumun tam ve kat'i bir mahiyet arz etmemesi keyfiyetinin ifadesine de çalışılmak istenmiştir.

Sayın Ordinaryüs Profesör *Ali Fuat Başgil*, «Devletin Ülke Unsuru» adlı makalelerinde, bu hususta daha mutlak şekilde durumu ifadeye çalışarak, eski hukukumuzda ülke topraklarının «yüksek mülkiyet ve mürakabe hakkı»nın daima Devlete aidiyetinin kabul edildiğini, «bizde Rumeli ve Anadolu arazisinin hemen kâmilen «arazi emiriyeden» olduğunu, yani bu toprakların üstün mülkiyet itibarıyla milli camianın siyasi ifadesi olan Devlete aidiyetinin şüphesiz bulunduğunu söylemektedirler. Muhterem Profesöre göre, eski hukukumuz ülkeyi Devlet mülkü telâkki etmiş ve ülkenin tarihi tesekkülü de topraklarda tam ve kat'i mülkiyetin Devlete ait olmasını icap ettirmiştir. Bu telâkkinin bugünkü mevzuatımızda değişmiş olduğunu gösteren hiçbir isaretin bulunmadığını ve Türkiye mevzuatına göre ülke topraklarının iki nevi mülkiyete mevzu olduğunu ifade buyuran sayın Profesör, her şeyden evvel, toprakların ülke içindeki bütünlüğüne, zat ve maddesine taallük eden üstün mülkiyet hakkının Devlete ve toprakların yine zat ve maddesine ve fakat madde üzerindeki intifa ve tasarruf salâhiyetlerine ait hususi mülkiyet hakkının da hakiki veya hükmi şahıslara ait bulunduğu kanaatini izhar eylemektedirler (Bk. *Ali Fuat Başgil*, Devletin Ülke Unsuru, op. cit., s. 1279-1280).

icra ve istimal edilmiş olmasile, mümkün olabilir³⁰. Bunun dışında, Devlet, ülke üzerinde, bir hükümlanlık hakkına sahip değildir. Devlet, ülkesi üzerinde, ancak onun üzerinde yaşayan insanlar vasıtasile kendi tesirini gösteren, o şahıslara tatbik edilmek suretile mevcudiyetini hissettiren bir iktidarı, bir hükümlanlık salâhiyetini haizdir. Başka bir ifade ile, Devlet, ülkesi üzerinde, doğrudan doğruya değil, ancak dolayısile, yani şahıslar üzerinde tesirini icra suretile, hükümlanlık hakkına malik bulunmaktadır; ülke, bilvasıta hükümlanlık hakkının objesi olmaktadır. Zira, Devletin ülke üzerinde doğrudan doğruya bu tarzda bir salâhiyete malik olabilmesi, ancak kendisi için ülke üzerinde bir mülkiyet hakkı mevzuubahs olduğu takdirde mümkün olabilir. Halbuki, ülke üzerinde Devlet için bir mülkiyet hakkından bahse imkân yoktur; yalnız bir hükümlanlık hakkı vardır ve emretme iktidarından ibaret bulunan bu hükümlanlık hakkı da ancak ülke ahali üzerinde kendi tesirini gösterebilmektedir; zira, emretme toprak üzerinde değil, ancak akıl ve idrak sahibi insanlar üzerinde mümkün olabilen bir keyfiyettir³¹.

İşte bundan dolayı, Devletin haiz bulunduğu söylenen hükümlanlık hakkında, hakikatte, o ülke ahali üzerinde tatbiki mümkün bir salâhiyet mahiyeti hâkimî olup bununla ülke üzerinde Devlete hususî bazı haklar temin eyliyen ayrı bir salâhiyetin mevzuubahs olduğu zannedilmemelidir³². Devletin hükümlanlık hakkından mütevellit olmak üzere ülke üzerinde dolayısile kendi tesirini icra eden salâhiyetinin ülke bakımından Devlet lehine bir aynı hak, bir mülkiyet hakkı, husule getirdiği söylene-
mez. Devletin ülke üzerinde doğrudan doğruya bir hükümlanlık hakkı mevcut olmadığı gibi böyle bir salâhiyetten mütevellit bir aynı hak, bir mülkiyet hakkı da mevzuubahs olmamaktadır³³.

30) Bk. *Carré de Malberg*, op. cit., c. I, s. 4; *Duguit (L.)*, *Traité de droit constitutionnel*, Paris 1928, c. II, s. 52.

31) Bk. *Georg Jellinek*, op. cit., c. II, s. 23, 24.

32) Bk. *Carré de Malberg*, op. cit., c. I, s. 4.

33) *Georg Jellinek*, bütün bu mülâhazaları serdettikten sonra, bızatîhi ülkenin Devletin hükümlanlık hakkının objesi olmaktan uzak bulunduğunu; ülkenin, hakikatte, onun üzerinde yaşayan insanlar hakkında hükümlanlık hakkının icra ve istimalini mümkün kılan, bu icra ve istimal keyfiyetinin hudutlarını tayin eden bir saha, bir zemin rolünü oynadığını söylemektedir. Alman hukukçusuna göre, ülke, esas itibarile, Devletin hükümlanlık haklarının tatbik sahasını, bu sahanın hudutlarını tayin etmekte, bu hükümlanlık haklarının icra ve istimali keyfiyeti de o ülkede oturan şahıslar vasıtasile, onlar üzerinde tatbik edilmek suretile vukubulmaktadır (Bk. op. cit., c. II, s. 23, 24, 27).

Devletin ülke üzerinde mülkiyet hakkına sahip bulunduğu telâkkisi başka bir tenkide de maruz kalmıştır. Gerçekten, bazı müellifler, Devletin ülke üzerinde her ne kadar bir aynı hakka sahip olabileceğini mümkün görebilmişler veya böyle bir aynı hakkın mevcudiyetini kabul etmişlerse de, bu aynı hakkın bir mülkiyet hakkı olabileceğini hiçbir suretle tasvip etmek istememişlerdir. Bunlara göre, Devletin ülke üzerinde bir nevi aynı hakka malik olduğunu söylemek mümkündür; fakat bu aynı hakkın mülkiyet hakkı olduğunu iddia etmek imkânsızdır. Zira, Devletin ülke üzerindeki hakkı hem umumî ve hem de mahdut bir karakter arz etmektedir. Umumî bir karakter arz etmektedir; çünkü, Devletin, ülkenin heyeti umumiyesi üzerinde bir hakka sahip bulunduğu görülmektedir. Halbuki, mülkiyet hakkı, ancak, arzın muayyen ve mahdut parçaları için mevzuubahs olabilmektedir. Bu hak keza mahdut bir karakter arz etmektedir; zira, Devlet, ülke üzerinde, yalnız kendisine münhasır ve tam bir hakka malik bulunmamaktadır; bu hak Devlete bu tarzda bir imkân bahşetmemektedir³⁴.

Görülüyor ki, ülke üzerinde Devlet için ileri sürülen aynı hak, mülkiyet hakkı telâkkisi, muhtelif şekillerde tenkide maruz kalmış ve bu hususta, Devletin ülke üzerinde hükümlanlık hakkından mütevellit bir aynı hak sahibi bulunmadığı, hattâ bir aynı hak sahibi olduğu kabul edilse bile bunun bir mülkiyet hakkı olamayacağı müdafaa edilmiştir. Bilhassa, ülke üzerinde Devlet için ileri sürülen mülkiyet hakkının ülkenin heyeti umumiyesi üzerinde kendi tesirini gösteren inhisarî mahiyette bir hak olmadığı; bu mülkiyet hakkının hususî hukuktaki mülkiyet hakkının vasıflarını arzetmediği gibi onun doğurduğu bütün hukukî neticeleri tevhit etmekten uzak bulunduğu; Devletin, hususî hukuktaki mülkiyet hakkının vasıf ve neticelerini haiz olmak üzere, ancak, aynen bir fert gibi tasarrufu altında bulundurduğu hususî emlâki üzerinde bir mülkiyet hakkına sahip bulunduğu ve ancak bunlar üzerinde serbestçe tasarrufta bulunabildiği ve yalnız bunlar üzerinde Devlet için bir mülkiyet hakkının bahis mevzuu olabileceği ve ülke ile Devlet arasındaki münasebetin hukukî mahiyetini izah bakımından serdedilen aynı hak, mülkiyet gibi mefhumların hukukî realitelere aykırı düştüğü ileri sürülmüş bulunmaktadır.

b) Ülkeyi Devletin faaliyet sahası ve salâhiyetlerinin sınırı olarak karşılayan görüşler.

aa) *Radnitzki, Hans Kelsen, Henrich, Verdross* gibi Avusturyalı³⁵,

34) Bk. *Jean Dabin, Doctrine générale de l'Etat, Paris 1939, s. 29.*

35) Bk. *Schoenborn (W.), op. cit., s. 104, 122 ve müt.*

bazı ihtirazî kayıtlar serdetmiş olmasına rağmen *Schoenborn (W.)*³⁶ gibi Alman ve *Michoud*³⁷, *Léon Duguit*³⁸ gibi Fransız hukukçuları tarafından müdafaa edilen bir noktai nazara göre, ülke, Devletin sübjektif bir unsuru değildir. Ülke, Devletin fiilî hareket ve tesir sahasının, icra ve istimal eylediği salâhiyetlerinin, hükûmet ve idare edenlerin fiilî hareket ve faaliyetlerinin maddî hududunu, coğrafi sahasını ifade etmektedir. Ülke murrayen bir hükûmetin tenfiz kuvvetini icra eylediği, muhtelif âmme hizmetlerini tanzim ve durmadan işlettiği arz küresinin bir parçasıdır³⁹. Ülkede, yalnız ve yalnız Devletin salâhiyet sahasını gösteren bir mahiyet hâkim bulunmaktadır. Ülke yeryüzünün öyle bir parçasını ifade etmektedir ki, o parça üzerinde ancak taallük ettiği Devlet muhtelif âmme hizmetlerini ihdas ve ifa hakkına malik bulunmaktadır. Ülke, Devlet tarafından ihdas edilen âmme hizmetlerinin ifa edildiği sahayı ifade eylemekte; Devletin faaliyet ve salâhiyetlerini ifa ve istimal ettiği muhiti, bu faaliyet ve salâhiyetlerin ifa ve tatbik olunduğu sahayı tayin etmektedir. Ülke, âmme kudretinin tesirini icra eylediği sahayı ve Devletin ana fonksiyonlarının ifa olunduğu mahallin çevresini göstermektedir. Ülkede, Devletin faaliyet ve salâhiyetlerinin sahasını tahdit edici bir unsur mahiyeti hâkim bulunmaktadır. Meselâ, Avusturyalı hukukçulardan *Radnitzki*'ye göre, Devletin bütün organları için, Devlete hâs hükûmranlık hakkının icra ve istimali bakımından, yalnız emredilecek şeyi bilmek kâfi değildir; aynı zamanda kimlere ve nerelerde bu hakkın icra ve istimali gerektiğini bilmeleri, yani bu hakkın icra ve istimal olunduğu mahallin tayini de lâzımdır ve bunu mümkün kılan da Devletin ülke unsurudur.

bb) Görülüyor ki, bu noktai nazara göre, Devletle olan münasebetinin hukukî mahiyeti bakımından, ülke, netice itibarile, Devlete hâs âmme kudretinin idarî sahasından başka bir şey değildir. Ülke, Devletin iktidariyle ilgili hususların tesir ve faaliyet sahasını, onun maddî hudutlarını tayin edici bir rol oynamaktadır. Fakat, ülke ile Devlet arasındaki münasebetlerin izahı hususunda serdedilen teorilerin en modernini diye karşılanan⁴⁰, hususile Devletler hukukile ilgili problemlerin hallini mümkün kılacak ve bir Devletin ülkesi üzerinde vukua gelen kısmî tebeddüllerin o Devletin bünyesinde hiçbir değişiklik husule getirmediği tarzında ileri sü-

36) Bk. *Schoenborn (W.)*, op. cit., s. 117, 120, 124 ve müt.

37) Bk. *Michoud*, *Théorie de la personnalité morale*, Paris 1932, c. II, s. 64-65.

38) Bk. *Duguit (L.)*, op. cit., c. II, s. 51 ve müt.

39) Bk. *Etem Menemencioglu*, *Léon Duguit'in hukuk ve Devlet nazariyeleri*, İstanbul 1939, s. 56.

40) Bk. *Schoenborn (W.)*, op. cit., s. 117.

rülen görüşleri izaha medar olacak⁴¹ bir doktrin diye tavsif edilen bu noktai nazar da ciddi tenkitlere maruz kalmıştır. Meselâ, sayın Ordinar-yüs Profesör *Ali Fuat Başgil*'e göre, bu teori, ülke ile Devlet arasındaki bağılılığın hukukî mahiyetini izah etmedikten başka, ülkenin Devlet fikrindeki ehemmiyetini de düşürmektedir. Devletin, ülke sınırları içindeki insanlara ve eşyaya şâmil salâhiyetleri vardır ve bu salâhiyetler yalnız ülke sınırları içinde caridir demekle mesele bitmiş olmuyor. Çünkü mesele, bu salâhiyetlerin ülkeye nisbetle aldığı hukukî mânayı ortaya koymaktadır. Ülke hudutları Devlet salâhiyetlerinin maddî sınırıdır demekle ülke elemanı izah edilmiş olmaz⁴².

c) *Ülke ile Devlet arasında biyolojik, organik bir münasebetin mevcudiyetinden bahseden görüşler.*

aa) Ülke ile Devlet arasındaki münasebetlerin hukukî mahiyeti hakkında, meselâ *Georg Jellinek* gibi Alman ve *Carré de Malberg* gibi Fransız hukukçuları, biyolojik, organik bir noktai nazar ileri sürmüşler, ülkeyi Devletin varlığını, şahsiyetini vücuda getiren ve hususî önemi haiz bulunan bir unsur olarak karşılamışlardır. Bu doktrin taraftarlarına göre, ülke ile Devlet arasında biyolojik, organik bir münasebet mevzuubahs olmaktadır. Bunlar, ülkeyi, Devletin vücudu, bedeni şeklinde mülâhaza ederek onu hattâ bir insan vücuduna benzetmeğe bile çalışmışlardır.

Bu doktrin taraftarlarından *Georg Jellinek*'e göre, ülke, Devletin, onu vücuda getiren, onun meydana gelmesini mümkün kılan bir organıdır ve aralarındaki münasebet de organla onun teşkil eylediği uzviyet arasındaki münasebetten başka bir şey değildir. Nasıl her hangi bir uzviyetin organını o uzviyetten tefrik ederek onu yalnız başına müstakil bir varlık olarak mülâhazaya imkân yoksa, aynen ülkeyi de Devletten ayırmağa ve ondan ayrı müstakil bir varlık olarak mülâhazaya imkân bulunmamaktadır. Ülke, Devletin yapıcı, meydana getirici, teşkil edici bir unsurunu ifade etmektedir⁴³.

Aynı esasları müdafaaya çalışan *Carré de Malberg*'e göre de, ülke, Devletin hukukî varlığının dışında kalan bir obje değildir. Ülke üzerinde, Devletin hukukî varlığı için, lâalettayin hususî bir şahsın kendi patrimonuna dahil eşya üzerinde haiz bulunduğu haklara az çok muadil bir salâhiyet, bir hak bahis mevzuu olmamaktadır. Ülke ile Devlet arasında maddî değil, organik bir münasebet kendisini göstermektedir. Devletin

41) Bk. *Schoenborn (W.)*, op. cit., s. 120.

42) Bk. *Ali Fuat Başgil*, *Devletin Ülke Unsuru*, op. cit., s. 1273.

43) Bk. *Georg Jellinek*, op. cit., c. II, s. 19

kurucu ve yapıcı unsurlarından biri olan ülke, Devletin varlığına dahil bulunan ve onu teşkil eyliyen bir unsurdur. Devletin hayat ve varlığının bir elemanı olan ülke, Devletin malik olacağı, üzerinde tasarrufta bulunabileceği bir şey olarak karşılanamaz. Ülke, Devletin bizatihi şahsiyetinin, varlığının bir unsurudur; Devletin, varlığını, şahsiyetini vücuda getiren, ona dahil bulunan, bir elemandır; Devletin varlığının, şahsiyetinin teşkil edici, tamamlayıcı bir uzvu, bir kısmıdır. Ülke olmadan Devletin vücut bulmasına, tasavvur edilmesine bile imkân yoktur. Meselâ, bir ferдин şahsiyeti, varlığı bakımından, onun bir patrimuvana malik olup olmayışının ehemmiyeti haiz bulunmamasına, patrimuvanın ferдин varlığının, şahsiyetinin, zarurî bir şartı olmamasına, patrimuvan olmadan da fert için bir hukukî mevcudiyetten bahsedilebilmesine mukabil, Devlet için de durumun aynı olduğunu söylemeğe imkân yoktur. Ülkenin yokluğu halinde Devlet teşekkül edemediği gibi, Devletin teşekkülünden sonra ülkenin kaybedilmesi de Devletin ortadan kalkmasını intaç eder. Bunun için, ülke, Devletin mevcudiyet ve varlığının bir şartını ifade eylediği gibi, onun varlığını teşkil eyliyen, meydana getiren bir organ mahiyetini de haiz bulunmaktadır⁴⁴.

bb) Ülke ile Devlet arasındaki münasebetler bakımından ileri sürülen organik doktrinin daha aşırı şeklini müdafaa eyliyen *Seidler*, *Fischer*, *Ratzel* gibi bazı Alman müellifleri⁴⁵, ülkeyi yalnız Devletin yapıcı unsurlarından biri olarak kabul etmekle iktifa eylememişler; bu hususta daha ileri giderek, ülkenin, Devletin bizzat kendisi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bunlara göre, ülke ile Devlet arasında o kadar sıkı bir bağıllık bahis mevzuu olmaktadır ki, bunların birbirinden ayrılması, yekdiğerinden ayrı iki varlık olarak mülâhazası imkânsızdır ve bunun neticesi olarak da aralarında her hangi bir münasebetin mevcudiyetinden bahsedilememektedir. Hattâ bunlardan *Ratzel*, her Devletin nihayet bir toprak parçasından ibaret bulunduğunu söyleyecek kadar ileri giderek, ülke ile Devlet arasında çok sıkı bir münasebet ve bağıllığın mevcudiyetini tebarüz ettirmişti⁴⁶.

cc) Ülke ile Devlet arasındaki münasebetlerin hukukî mahiyeti hakkında ileri sürülen organik doktrinle bu hususta daha ileri giderek ülke

44) Bk. *Carré de Malberg*, op. cit., c. I, s. 4.

45) Ülke ile Devlet arasındaki münasebet bakımından ileri sürülen biyolojik doktrinin bu aşırı şekli, *Georg Jellinek* ve *Carré de Malberg* tarafından kabul edilmemiş, bilâkis tenkit olunmuştur (Bk. *Georg Jellinek*, op. cit., c. II, s. 30; *Carré de Malberg*, op. cit., c. I, s. 8).

46) Bk. *Schoenborn (W.)*, op. cit., s. 115.

ile Devletin tamamen aynı şeyler olduklarını müdafaa eden görüşler de tenkit edilmişlerdir⁴⁷. Bu hususta, her şeyden evvel, bu noktai nazarın, «Devlet hayatı için prensip verecek hukukî bir fikir olmaktan ziyade metafizik bir tasavvur» a saplandığı ve netice itibarile de «bugün ilmi bir surette müdafaaası kabil olmıyan uzviyet fikrine» dayandığı söylenmiştir⁴⁸. Keza, yine bir tenkit mahiyetinde olmak üzere, ülkenin, Devletin hayat ve varlığına, onun şahsiyetine dahil ve onun mevcudiyetini teşkil eyliyen bir organ, bir unsur olarak mülâhaza edilemeyeceği; ülkenin, Devletin mevcudiyet ve şahsiyetinin esaslı bir unsur ve organı olarak karşılanamayacağı; onun, Devletin özünü teşkil eyliyen bir unsur telâkki edilemeyeceği ileri sürülmüştür. Ülkede, ancak, Devletin, kendine hâs gayelerinin tahakkukuna hizmet etmek üzere kullandığı bir vasıta mahiyeti hâkim bulunmaktadır; ülke, Devletin ancak maddî bir unsur olarak karşılanabilir; ülkeye, Devleti vücuda getiren, Devleti yapan bir organ mahiyeti atfedilemez; ülke, ancak, Devletin emrinde bulunan, Devlete hâdim olan ve fakat mevcudiyeti elzem bulunan bir vasıttan ibarettir⁴⁹.

Ülke ile Devletin tamamen aynı şeyler olduklarını müdafaa eden noktai nazarın, keza, Devletler hukukunu ilgilendiren bir çok problemlerin hallini imkânsız kıldığı da serdedilmiş bulunmaktadır. Gerçekten, ülke Devletin zarurî unsurlarından birini teşkil eylemekte ve Devlet ülke üzerinde bazı haklara sahip bulunmaktadır. Fakat, bu zarurî olma keyfiyetini, ülke ile Devletin aynı şeyler olduklarını kabul edecek kadar ileri götürmeğe de imkân yoktur. Ülke, Devlet demek değildir. Eğer ülke ile Devlet aynı şeyler olsaydılar, Devletlerin ülkelerinde muhtelif sebep ve âmillerin neticesi olarak muhtelif isim ve şekiller altında vukua gelen kısmî değişikliklerin, o devletlerin bizatihi mevcudiyetleri ve hukukî şahsiyetleri üzerinde de, tabiatile menfi cepheden, kendi tesirlerini göstermeleri icap ederdi. Halbuki, tatbikat sahasında, ülkede vukua gelen kısmî tahavvüllerin Devletlerin varlık ve şahsiyetleri üzerinde bir değişiklik husule getirmedikleri, onların yine kendi varlık ve şahsiyetlerini muhafaza ve idame ettirdikleri görülmektedir. Bunun için, Devlet ve ülkenin aynı şeyler olduklarını, bunların yekdiğerleriyle birleştiklerini, bunların aynı şeyi ifade ettiklerini söylemeğe imkân yoktur; Devlet ve ülke birbirinden tamamen ayrı şeylerdir⁵⁰.

47) Bk. *Schoenborn (W.)*, op. cit. s. 116.

48) Bk. *Ali Fuat Başgil*, *Devletin Ülke Unsuru*, op. cit., s. 1275.

49) Bk. *Jean Dabin*, op. cit., s. 31.

50) Bk. *Léon Duguit*, op. cit., c. II, s. 53 ve müt.

d) Netice:

Ülkenin Devletin teşekkülünü hazırlayan ve bu teşekkülü mümkün kılan, Devletin teassüsüne hizmet eden mevcudiyeti elzem bir unsur olduğunda, ülke olmadan bir Devletin meydana gelebileceğinde, ülkenin Devletin mevcudiyetinin esas ve bilhassa materiel şartlarından birini⁵¹ teşkil eylediğinde, bir Devletin ancak hudutları açıkça taayyün etmiş bir ülkenin mevcudiyetile varlık arzedebileceğinde⁵², bir Devletin ülkesini tamamen kaybetmesi halinde o Devletin kendi varlığını da kaybedeceğinde şüphe yoktur. Yalnız, Devletin varlığı bakımından bu kadar büyük bir önemi haiz bulunan ülkenin Devletle olan münasebetlerinin hukukî mahiyeti hakkında serdolan çeşitli noktaî nazarlar karşısında varılabilmemesini mümkün gördüğümüz netice ve hal tarzını da tesbit eylemek lâzımdır.

Her şeyden evvel, Devletin, onun mevcudiyetinin esas şartlarından biri olan ülkenin heyeti umumiyesi üzerinde, gerek şahıslara ve gerekse doğrudan doğruya ülkeye karşı kendi tesirini gösteren bir hükümlerlik hakkına sahip bulunduğu; Devlet için, ülke ile ilgili olmak üzere, ülke hâkimiyeti, hâkimiyeti arziye, mülki hâkimiyet gibi çeşitli terimlerle ifade edilen ve nihayet Devletin ülke üzerindeki egemenliğini ifade eyliyen bir hâkimiyet hakkına malik olduğunda şüphe yoktur. Devlet, ülkenin bütünü üzerinde, kendine hâs âmme kudretinin üstün ve yüksek otoritesini veya üstün ve yüksek otorite hakkını ifade eyliyen bir hakka sahip bulunmakta ve bu üstün ve yüksek otorite hakkı da, Devletin kollektif menfaatin hâmisi ve hâdimi olması ve bununla mükellef bulunması esasına dayanmakta; kendisini bununla meşru kılmaktadır. Devletin umumî men-

51) Ülkenin, Devletin kurucu, yapıcı bir unsuru olmaktan ziyade onun bilhassa maddi mevcudiyetinin şartlarından biri olması keyfiyeti muhtelif müellifler tarafından müdafaa edilmiştir. Meselâ, bunlardan *Marcel de la Bigne de Villeneuve*'e göre, gerek beşerî unsur ve gerekse ülke unsuru, hakikatte Devletin teşekkülünde hazırlayıcı rol oynayan elemanlardır. Fakat, buna rağmen, bunların, Devletin mevcudiyeti bakımından varlıkları elzem bulunmaktadır. Ancak, Devletin vücut bulması için yalnız bu şartların mevcudiyeti kâfi değildir. Devlet meydana gelmeden de bu şartlar mevcut olabilir. Bunların mevcudiyeti muhakkak surette Devletin varlığını ifade etmezler. Devletin bilhakkın meydana gelebilmesi için, insan ve ülkenin yanında Devletin kurucu ve yapıcı mahiyetteki unsurlarının da kendilerini göstermiş bulunmaları lâzımdır ve Devleti meydana getiren de bu kurucu ve yapıcı mahiyetteki unsurlardır. (Bk. op. cit., c. I, s. 249 ve müt.).

52) Bk. *Schoenborn (W.)*, op. cit., s. 92.

faati vikaye ve sıyanet vazîfesi, onu, üzerinde hükümrânlık haklarını kullandığı ülkede bu vikaye ve sıyanet vazîfesini ifaya ve bu vesile ile de ülkeden en iyi şekilde mümkün olan faydayı istihsale ve bununla ilgili tedbirleri ittihaza sevkeylemektedir. İşte, Devlet, kendisine terettüp eden bu önemli rolü dolayısıyla, bazı hallerde doğrudan doğruya ve bazı hallerde dolayısıyla bu üstün ve yüksek otorite hakkından faydalanma imkânına malik bulunmakta ve bu imkân, Devlete, gerek doğrudan doğruya ülkenin bütünü ve gerekse fertlerin üzerinde yerleşerek faydalandıkları ülke parçaları üzerinde gereken tedbirleri alma salâhiyetini bahşetmektedir.

Devletin ülke üzerindeki hükümrânlık hakkının mahiyetini ve bunun temin eylediği imkânları iki cepheden mütalâa eylemek lâzımdır. Bunlardan biri Devletin ülke üzerindeki bu hakkının o ülkede sakin bulunan fertler zaviyesinden tetkik edilmesi ve diğeri de aynı hakkın diğer Devletlerle olan münasebetler cephesinden incelenmesidir. Devletin ülke üzerindeki hükümrânlık hakkının o ülkede sakin bulunan fertler zaviyesinden tetkiki meselesinde de iki noktayı nazarı dikkate almak lâzımdır; bunlardan biri bu hakkın Devletin beşerî unsuru üzerindeki tesiri ve diğeri de doğrudan doğruya ülke ile olan alâkasının hukukî mahiyetidir.

Bunlardan Devletin ülke üzerinde şahıslara karşı kendi tesirini gösteren hükümrânlık hakkı, ülke üzerinde yaşayan ister yerli ister yabancı olsun herkes hakkında mevzuubahs bulunmaktadır. Bu hükümrânlık hakkı, Devlete, fertler hakkında, bu hakkın gerektirdiği her türlü tedbirleri almak salâhiyetini vermekte ve bu salâhiyet için, aynı zamanda, fertlerin üzerinde yaşayıp kendi tasarrufları altında bulunan ülke parçalarına da kendisini teşmil imkânı mevcut bulunmaktadır⁵³. Başka bir ifade ile, Devlet, aynı zamanda, fertlerin kendi tasarrufları ve mülkiyetleri altında bulunmak üzere üzerinde yaşadıkları ülke parçaları ile ilgili gereken bütün tedbirleri ittihaz edebilmekte ve bu tedbirlerle, fertleri, üzerinde yaşadıkları bu ülke parçalarına münhasır olmak üzere haiz buldukları kendi ferdî mülkiyetlerinden müşterek menfaate aykırı bir şekilde istifadeden menedici bazı tahditler vaz' imkânına malik bulunmaktadır⁵⁴.

Devletin hükümrânlık hakkının doğrudan doğruya ülke ile olan ilgisinin hukukî mahiyetine gelince; her şeyden evvel ülke hâkimiyeti dediğimiz bu hakkın kelîmenin hakikî mânasile medenî hukuk hükümlerine tâbi bir mülkiyet hakkı, bir hususî hukuk mülkiyeti olduğunu söylememize imkân yoktur⁵⁵. Yani, Devlet, ülkenin heyeti umumiyesi üzerinde,

53) Bk. *Georg Jellinek*, op. cit., c. II, s. 18, 23.

54) Bk. *Marcel de la Bigne de Villeneuve*, op. cit., c. I, s. 247-249.

55) Bk. *Schoenborn (W.)*, op. cit., s. 112.

hususî hukukun çerçevesi dahilinde ve medenî hukukun hükümlerine uygun bir tarzda, bir mülkiyet hakkını haiz değildir. Bununla beraber, Devletin, ülkenin heyeti umumiyesi üzerinde haiz bulunduğu bu hükümlerlik hakkının, *Paul Laband*'ın da işaret ettiği gibi, bir nevi aynı hak mahiyetinde olduğunu inkâra da imkân yoktur. Başka bir ifade ile, Devlet, doğrudan doğruya ülke ile olan münasebetinde, üzerinde teşekkül ettiği sahada bir nevi aynı hakka sahip bulunmaktadır.

Yalnız, Devletin ülkenin bütününe şamil olmak üzere haiz bulunduğunu söylediğimiz bu bir nevi aynı hakkın mahiyetini de tayin etmek lâzımdır. Gerçekten, bu aynı hak, hususî hukuk çerçevesine giren ve medenî hukuk hükümleri meyanında yer alan bir mülkiyet hakkı mahiyetini arz edememektedir; bu hak, ne fertlerin kendi tasarrufları altındaki ülke parçaları üzerinde, ne Devletin kendi hususî emlakı ve hattâ ne de âmme emlakı üzerinde haiz bulunduğu hakla aynı mahiyette değildir. Devletin ülkenin bütünü üzerinde haiz bulunduğu bu hak aynı zamanda hem umumî, mutlak ve hem de mahdut ve mukayyet bir karakter arz etmektedir. Evvelâ umumî ve mutlak bir karakteri haiz bulunmaktadır; yani, ülkenin bütünü üzerinde Devletin bir hak sahibi olduğu görülmektedir. Halbuki, umumiyetle mülkiyet hakkı, bir Devletin ülkesi içinde yer alan arazinin muayyen ve mahdut parçaları üzerinde mevzuubahs olan bir keyfiyettir. Sanîyen, bu hak mahdut ve mukayyet bir mahiyet arz etmektedir; zira, Devlet, ülkenin bütünü üzerinde, yalnız kendisine münhasır ve yalnız kendisine ait tam bir mülkiyet hakkına malik değildir; onun ülke üzerindeki hakkında böyle bir mahiyet yoktur; Devletin hareket serbestisi için bazı tahditler mevzuubahs olmaktadır. Meselâ, ülkenin muhtelif parçaları üzerinde hakiki veya hükmi şahıslar için hususî mülkiyet denilen bazı haklar bahis mevzuu olduğu gibi bu nevi haklar Devletin hareket serbestisini takyit ve tahdit edecek bir mahiyet de arz etmektedirler.

İşte bunun için, Devletin ülkenin bütünü üzerinde haiz bulunduğu bu bir nevi aynı hakkın bizim hususî hukuk bakımından anladığımız mânada medenî hukuk hükümlerine uygun bir mülkiyet hakkı olduğunu söylemek kabil değildir. Burada, *Paul Laband*'ın dediği gibi âmme hukukile ilgili bulunan, *Jean Dabin*'in dediği gibi⁵⁶ müessesevi bir karakter arz eden, bir aynı hak mevzuubahs olmaktadır. Burada mevzuubahs bu âmme hukuku aynı hakkının tamamen nev'i şahsına münhasır bir mülkiyet hakkı olduğunu söylemek ve hattâ buna «üstün mülkiyet»⁵⁷, «âmme hukuku mülkiyeti»⁵⁸, «kuru veya çıplak mülkiyet» demek de mümkündür. Devletin ülke

56) Bk. *Jean Dabin*, op. cit., s. 29.

57) Bk. *Ali Fuat Başgil*, *Devletin Ülke Unsuru*, op. cit., s. 1277.

58) Bk. *Schoenborn (W.)*, op. cit., s. 112.

üzerinde haiz bulunduğu bu nev'i şahsına münhasır üstün mülkiyet hakkının, bu âmme hukuku mülkiyetinin mahiyetine ve Devlete temin ettiği salâhiyete gelince; her şeyden evvel, bu hak, umumî menfaatin icap ettirdiği hal ve vaziyetlerde, ülke üzerinde medenî hukukla ilgili mülkiyet hakkına sahip olan hakikî veya hükmi şahısların hususî haklarına üstün bir mahiyet arz etmektedir. Bundan başka, bu üstünlüğün bir neticesi olarak, Devlet, ülke üzerinde medenî hukukla ilgili mülkiyet hakkına malik olan hakikî veya hükmi şahıslara, yani medenî hukukun hükümlerine tâbi hususî mülkiyet sahiplerine, bu âmme hukuku mülkiyetinin icaplarına mâni olacak her türlü hususlardan kaçınmalarını emretmek hakkını haiz bulunmaktadır⁵⁹.

Şu halde, diyebiliriz ki, Devlet, esas itibarile, ülke topraklarının bütünü üzerinde üstün bir mülkiyet hakkına malik bulunmakta ve bu hak aynı topraklar üzerinde hakikî veya hükmi şahısların medenî hukuk hükümlerine tâbi olmak üzere haiz buldukları hususî mülkiyet haklarına tekaddüm ve tefevvuk etmektedir. Başka bir ifade ile, ülke toprakları iki nevi mülkiyete mevzu teşkil etmektedir; bunlardan biri Devletin ülkenin bütünü üzerinde malik bulunduğu üstün mülkiyet hakkı, diğeri de ülkenin muayyen parçaları üzerinde hakikî veya hükmi şahısların medenî hukuk hükümleri dairesinde haiz buldukları hususî mülkiyet hakkıdır. Bunlardan Devletin üstün mülkiyet hakkı, hakikî veya hükmi şahısların mülkiyet haklarına tekaddüm ve tefevvuk etmekte; ve ülkenin muayyen parçaları üzerinde hakikî veya hükmi şahısların dâimi ve inhisarî mahiyette haiz buldukları fiilî ve hukukî bir tasarruf imkânından ibaret bulunan hususî mülkiyet, Devletin üstün mülkiyet hakkını ihlâl edecek, onu ortadan kaldıracak bir mahiyet arz etmemektedir. Zira, hakikî veya hükmi şahıslara ülkenin muayyen parçaları üzerinde bir tasarruf ve intifa hakkı bahşeden hususî mülkiyet, ancak, ülkenin bütünü üzerinde üstün mülkiyet hakkına sahip olan Devletin koyduğu esaslar dairesinde ve onun isteğiyle kendisini gösterebilmekte ve yine onun tarafından vazedilen kaidelerle bir teminata bağlanmakta ve hattâ her bakımdan doğrudan doğruya Devletin himayesi altına vazedilmiş bulunmaktadır.

Görülüyor ki, Devletin ülke üzerinde haiz bulunduğu üstün mülkiyet hakkı, ülkenin muayyen parçaları üzerinde hakikî veya hükmi şahısların haiz buldukları hususî mülkiyetle bir tezaad teşkil etmemektedir. Her ikisi de birlikte mevzuubahs olabilmekte, birinin mevcudiyeti diğeriyle varlığı üzerinde menfi bir tesir husule getirmemektedir. Ülke üzerinde

59) Bk. *Jean Dobin*, op. cit., s. 29.

mukaddem ve üstün bir mülkiyet hakkına sahip olan Devlet, muayyen arazi parçaları üzerinde, hakikî veya hükmi şahıslara, muayyen prensipler dahilinde ve muayyen bir teminat içinde, fiilî ve hukukî bir tasarruf ve intifa hakkı tanımakta ve bugün hakikî veya hükmi şahısların ülke toprakları üzerinde hususî mülkiyeti dendiği zaman da, burada, bu şahıslar için, içtimai, iktisadî ve psikolojik zaruretlerin tesiri altında, Devletin koyduğu esaslar dahilinde ve ancak onun müsaadesile, ülkenin muayyen parçaları üzerinde Devletçe tanınmış fiilî ve hukukî bir tasarruf müsaadesi⁶⁰, daimî bir tasarruf, bir intifa, bir istifade, bir kullanma hakkı mevzuubahs olmakta ve bu daimî tasarruf, kullanma, intifa ve istifade gibi hakların şekli, mahiyeti, şümül ve vüs'atî ile ilgili hususlar da yine Devlet tarafından tayin ve tespit edilmiş bulunmaktadır.

Yalnız şuna da işaret edelim ki, Devlet, hakikî veya hükmi şahıslara bu tarzda fiilî ve hukukî bir tasarruf imkânı bahşederken, ülke üzerindeki üstün mülkiyet hakkından hiçbir suretle feragat etmiş de değildir. Devlet bu hakkını yine muhafaza etmekte, toprak yine Devlete ait olma vasfını muhafaza etmektedir. Burada, hakikî veya hükmi şahıslar için, hiçbir şekilde, «asli ve mutlak bir mülkiyet değil», Devlet tarafından vazelenen prensip ve kaidelerle tayin ve tespit olunmuş esaslar dahilinde ve yine onun tarafından bir teminata bağlanmış olarak ve onun yüksek mürakabe ve himayesi altında, «inhisarî bir menfaat mülkiyeti», daimî ve inhisarî bir intifa ve tasarruf hakkı mevzuubahs olmaktadır. İşte bunun içindir ki, Devletin ülke ile olan münasebetlerinin hukukî mahiyeti tavsif olunurken, bunun hususî hukuk kaideleri dışında kalan bir nevi aynı hak, bir nevi mülkiyet hakkı olduğu tebarüz ettirilmiş ve bu nev'i şahsına münhasır mülkiyet hakkının, hakikî veya hükmi şahısların mülkiyet haklarına tekaddüm ve tefevvük eden durumu itibarile de, üstün bir mülkiyet ve eğer tâbir caizse bir âmme hukuku mülkiyeti gibi terimlerle ifadesine çalışılmıştır.

Devletin ülke üzerindeki hükümranlılık hakkının diğer Devletlerle olan münasebetler cephesinden incelenmesine gelince; Devletin ülkenin heyeti umumiyesi üzerinde haiz bulunduğunu söylediğimiz ve âmme hukuku mülkiyeti, üstün mülkiyet gibi terimlerle ifadeye çalıştığımız hakkı, bu bakımdan daha bariz bir şekilde, yani kelimenin hakikî mânasile, bir mülkiyet hakkı olarak kendisini göstermektedir. Başka bir ifade ile, Devletin ülke üzerindeki hükümranlılık hakkı, diğer Devletlerle olan münasebetler bakımından, daha bariz şekilde bir üstün mülkiyet hakkı mahiyetini arzetmekte ve hattâ *Hall, Lawrence* gibi İngiliz, *Donato Donati* gibi İtal-

60) Bk. *Ali Fuat Başgil*, *Devletin Ülke Unsuru*, op. cit., s. 1277.

yan⁶¹, *Fauchille* gibi Fransız⁶² hukukçuları, Devletin ülke üzerinde bir mülkiyet hakkına sahip olduğunu kabul ederek, bu hususta, her Devletin kendi ülkesi üzerinde, Devletler hukukile ilgili bir mülkiyet hakkına, bir beynelmîlel hukuk mülkiyetine⁶³ sahip bulunduğunu ileri sürmektedirler. Öyle bir mülkiyet hakkı ki, aynen hususî hukuktaki gibi, yalnız mülk sahibine münhasır olmak üzere, ait bulunduğu Devlete tam ve serbest bir tasarruf hakkı bahşelemektedir⁶⁴.

Görülüyor ki, bir Devletin diğer Devletlerle olan münasebetleri bakımından, ülke, bir bütün halinde, ait bulunduğu devletin bir mülkü olarak gözükmekte; her Devlet, diğer Devletlerle olan münasebetlerinde bir ülkenin mülkiyetine sahip bulunmaktadır. Devletin ülkenin heyeti umumîyesi üzerinde haiz bulunduğu bu mülkiyet hakkı, ona, diğer Devletlerle olan münasebetleri bakımından, ülke üzerinde, yalnız ve yalnız kendisine münhasır, daimî, mutlak ve inhisarî mahiyette bir tasarruf hakkı terrain eylemekte ve Devletlerarası münasebetler bakımından bahis mevzuu olan

61) Bk. *Schoenborn (W.)*, op. cit., s. 106, 107.

62) Bk. *Fauchille*, *Traité de droit international public*, Paris 1925, c. I, s. 450.

63) Bk. *Schoenborn (W.)*, op. cit., s. 112.

64) «Bir Devlet, Devletler manzumesinde muayyen bir ülkenin sahibi ve malikî sıfatile yer alır ve devletin bu ülke üzerinde, mutlak ve inhisarî bir mülk hakkı vardır. Bir Devletin istiklâli demek, muayyen bir yeryüzü çevresine mutlak ve inhisarî bir surette sahip olması demektir. Bu şekilde bir ülkeye sahip olmak Devlet fikrini vücuda getiren en esaslı bir elemandır ve istiklâlin şartıdır. Hülâsa, bir Devlet başka Devletlerle olan münasebetlerinde bir ülkenin müstakil olarak malikidir ve Devletin ülkesi üzerindeki alâkası üstün bir mülkiyettir. Su mânada ki, ülke üzerinde tesri, kazâ ve polis salâhiyetleri kullanmak mutlak bir surette ülkenin sahibi olan Devlete aittir. Devletin bu hakkına yabancı bir Devlet müdahale edemez ve ülke hudutları içinde bir göna hâkimiyet muamelesi ve mülki tasarruf icrasına kalkınamaz. İc hukuk bakımından ülke arazisi hususî mülkiyete mevzu olur. Hakiki veya hükmi şahıslar ülke arazisi üzerinde hususî mülkiyet iktisap eder. Fakat, Devletler hukuku bakımından bütün bu hususî mülk haklarının üstünde, Devletin üstün mülkiyeti yer alır ve hususî mülkleri ihata eder. Binaenaleyh Devletin bu üstün mülkiyeti ile vatandaşların hususî mülkiyetleri birbirini nakzetmez. Çünkü vatandaş mülkiyeti, hususî hukuk çevresine giren mülkiyettir. Devletin ise, Devletler hukukuna ait mülkiyettir. Başka bir deyişle, Devletin mülkiyeti diğer Devletlere karşı duran bir haktır. Ferdîinki ise, ülke içinde hususî hukuka tâbi olan haklı veya hükmi şahıslara karşı bir haktır. Şu halde bu iki nevi mülkiyet aynı bir mevzuda ve ülkenin muayyen parçaları üzerinde birleşebilir» (Bk. *Ali Fuat Başgil*, *Devletin Ülke Unsuru*, op. cit., s. 1276).

bu durum, her Devletin ülke arazisi üzerinde hakiki veya hükmi şahısların haiz buldukları hususî mülkiyet hakları ile de gayri kabili telif bir mahiyet arz etmemektedir. Devlet, diğer Devletlerle olan münasebetleri bakımından, kendi ülkesi üzerinde hakiki veya hükmi şahısların haiz buldukları mülkiyet haklarının hepsini ihata eden, hepsini içerisine alan, hepsine tefevvük eden ve icabında hepsini dahili ve harici her türlü tecavüzlere karşı himaye ve müdafaa eden üstün bir mülkiyet hakkına malik bulunmaktadır.

Kısaca, her Devletin ülkesi, diğer Devletlerle olan münasebetler bakımından, yalnız ve münhasıran ait bulunduğu Devletin mülküdür. O ülke üzerinde tasarrufta bulunabilmek hakkı yalnız o Devletindir. Yabancı Devletler o ülke üzerinde en ufak bir hakka bile sahip değildir ve her Devletin ülkesine yabancı bir Devlet tarafından vukubulacak bir tecavüz, o Devletin mülküne yapılmış bir tecavüz olarak karşılanmaktadır. Hatta o kadar ki, her Devlet, kendi ülkesi üzerinde tasarrufta bulunmak isteyen yabancı Devletlerin her türlü teşebbüslerine kuvvetle karşı koymak; kendi arazisini icabında yabancı Devletlere karşı müdafaa etmek; kendi topraklarına yabancı Devletler tarafından vukubulacak tecavüzlere karşı kuvvetle mukabelede bulunmak hak ve salâhiyetini haiz bulunmakta⁶⁵ ve her Devlet bu hak ve salâhiyetini icabında kullanırken, aynı zamanda, bu ülke üzerinde hakiki veya hükmi şahısların haiz buldukları hususî mülkiyet haklarını da koruyucu bir rol oynamaktadır. Devlet, bu vazifesini, netice itibarıyla, ülkenin bütünü üzerinde haiz bulunduğu üstün mülkiyet hakkının kendisine temin eylediği salâhiyete müsteniden yapmakta veyahut Devletin ülkesi üzerinde haiz bulunduğunu söylediğimiz üstün mülkiyet hakkı, onun ifasıyla mükellef bulunduğu bu tarzda bir vazifenin tabii ve meşru bir neticesi mahiyetini almaktadır.

Recai G. Okandan

65) Bk. *Georg Jellinek*, op. cit., c. II, s. 17.